

Jaarbericht **Kinderrechten** 2013

Kinderrechten in Nederland Kinderrechten & uitbuiting

Kinderrechten & migratie Kinderrechten & jeugdstrafrecht

Kinderrechten & jeugdzorg Kinderrechten & kindermishandeling

**DEFENCE for
CHILDREN**

unicef
unite for children

Inhoud

Voorwoord	5
Inleiding	7
Politieke analyse per thema	11
Kinderrechten & uitbuiting	14
Kinderrechten & migratie	20
Kinderrechten & jeugdstrafrecht	26
Kinderrechten & jeugdzorg	32
Kinderrechten & kindermishandeling	38
Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind	42
Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie	46

Deskundigenpanel

prof. mr. drs. Mariëlle Bruning
Hoogleraar jeugdrecht, Universiteit Leiden.

prof. dr. Francien Lamers
Emeritus bijzonder hoogleraar preventie en hulpverlening inzake kindermishandeling, Vrije Universiteit Amsterdam.

prof. mr. Ton Liefwaard
Hoogleraar Kinderrechten, Universiteit Leiden.

prof. dr. Sarah van Walsum
Hoogleraar migratierecht en familiebanden, Vrije Universiteit Amsterdam.

mr. drs. Marjan Wijers
Onderzoeker en consultant op het gebied van mensenhandel en mensenrechten en voormalig voorzitter van de Europese Expert Group Mensenhandel.

Voorwoord

UNICEF Nederland en Defence for Children brengen dit jaar voor de zesde keer het Jaarbericht Kinderrechten uit. Het Jaarbericht Kinderrechten 2013 meet in Nederland de stand van zaken op het terrein van uitbuiting, migratie, jeugdstrafrecht, jeugdzorg en kindermishandeling in het afgelopen jaar 2012. Daarbij vormen de bepalingen uit het VN-Kinderrechtenverdrag het uitgangspunt.

In 2012 trad het kabinet-Rutte II aan. In het regeerakkoord 'Bruggen bouwen' worden verdere bezuinigingen aangekondigd die alle Nederlanders zullen raken, ook de kinderen. UNICEF Nederland en Defence for Children pleiten voor de invoering van een kindeffectrapportage. Met het invoeren van een kindeffectrapportage kan de overheid vooraf de impact van overheidsbesluiten op kinderen en hun rechten meten en daarmee inzichtelijk maken op welke wijze maatregelen kinderen (zullen) treffen.

Eén van de basisbeginselen van het VN-Kinderrechtenverdrag is het recht van kinderen op participatie. Kinderen moeten kunnen meepraten en meebeslissen over dingen die hen aangaan. Maar kinderen moeten ook als het niet goed gaat, zelf daarover aan de bel kunnen trekken, via een klachtenregeling, bij de rechter, bij de Kinderombudsman, maar ook bij het VN-Kinderrechtencomité. Ratificatie door Nederland van het derde Facultatief Protocol bij het VN-Kinderrechtenverdrag waarin voor kinderen een klachtenprocedure bij het VN-Kinderrechtencomité is geregeld, is daartoe een eerste belangrijke stap.

Het Jaarbericht Kinderrechten maken UNICEF Nederland en Defence for Children niet alleen. Deskundigen en mensen uit het werkveld geven hun oordeel over de situatie van kwetsbare kinderen. Wij willen hen bedanken voor hun inzet bij dit Jaarbericht.

Voor dit Jaarbericht spraken wij met een aantal jongeren die vanuit eigen ervaring vertellen hoe zij denken dat de situatie van kinderen verbeterd kan worden binnen de thema's uit dit Jaarbericht. Wij willen deze jongeren en de organisaties en instellingen die ons daarbij geholpen hebben, hartelijk danken.

Wij willen dat Nederland een nog betere plek wordt voor kinderen om op te groeien. Daar kunnen wij met zijn allen voor zorgen: kinderrechtenorganisaties, overheid, wetenschappers, specialisten uit het werkveld, ouders en kinderen zelf. Dit Jaarbericht geeft voor de meest kwetsbare groep kinderen de aanbevelingen die daarbij kunnen helpen.

Voorburg/Leiden, 2 juli 2013

Jan Bouke Wijbrandi
Algemeen directeur UNICEF Nederland

Aloys van Rest
Directeur Defence for Children

Inleiding

Nederlandse kinderen hebben het in het algemeen heel goed. Dit blijkt uit onderzoek van UNICEF naar het welzijn van kinderen in ontwikkelde landen. In dit onderzoek uit april 2013 wordt de situatie van kinderen in 29 ontwikkelde landen met elkaar vergeleken over de periode 2009-2010. Nederland staat bovenaan in de kinderwelzijnslijst. Toch gaat het met bepaalde groepen kwetsbare kinderen in Nederland juist helemaal niet goed. Het gaat hier om kinderen van wie de vrijheid is ontnomen, vluchtelingenkinderen die zich willen herenigen met hun in Nederland verblijvende ouders, kinderen die worden mishandeld, kinderen die problemen thuis hebben en kinderen die uitgebuit worden. Over de situatie van deze kinderen maken Defence for Children en UNICEF Nederland zich zorgen.

Sinds 2008 maken Defence for Children en UNICEF Nederland het Jaarbericht Kinderrechten met een vaste indeling; een compact rapport dat de naleving van het VN-Kinderrechtenverdrag meet, de prestaties van de overheid op elk kinderrechtelijk thema een rapportcijfer geeft en ontwikkelingen signaleert.

De mening van kinderen

Voor dit Jaarbericht Kinderrechten 2013 spraken we voor de eerste keer op elk van de vijf thema's met enkele ervaringsdeskundige jongeren. Per thema geven we de persoonlijke ervaringen van deze jongeren weer. Aangezien het slechts om een beperkt aantal jongeren gaat, kunnen we niet zeggen of de mening en ervaring van de jongeren die wij spraken, overeenkomen met die van alle andere jongeren die in een zelfde situatie zitten. Tijdens de gesprekken vroegen we de jongeren waar zij tegen aanliepen. Wat gaat er niet goed, of juist wel, en waar kan het beter? Ook geven de jongeren concrete aanbevelingen voor verbetering van de situatie van kinderen en jongeren die in vergelijkbare omstandigheden verkeren. De namen van de jongeren zijn, vanwege hun kwetsbare positie, veranderd en hun verhaal is zo opgeschreven dat het niet herleidbaar is naar een persoon.

Wij willen de jongeren die bereid waren hun verhaal en mening met ons te delen hiervoor zeer bedanken.

Defence for Children en UNICEF Nederland dringen er bij de overheid op aan om kinderen meer te betrekken bij alle besluiten en plannen die kinderen rechtstreeks raken. Kinderen moeten, ongeacht hun beperkingen, naar hun eigen vermogen, kunnen participeren bij het ontwikkelen en monitoren van beleid dat hen aangaat.

Toenemende armoede in Nederland

Een opvallend, overkoepelend onderwerp dat alle kinderen raakt, is de stijgende armoede in Nederland. Uit het Armoedesignalement 2012 van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat er in 2011 in Nederland maar liefst 359.000 kinderen tussen de nul en zeventien jaar in een huishouden leven met een inkomen onder de 'niet-veel-maar-toereikend' grens. Sociale participatie is voor deze kinderen lastig, omdat er binnen het gezin bijna geen geld is voor cadeautjes voor verjaardagsfeestjes, sporten of uitgaan. Kinderen die opgroeien in een gezin met een laag inkomen hebben een hoger risico op een slechte gezondheid, op slechtere schoolresultaten en slecht betaalde banen. Armoede tijdens de jeugd heeft verstrekkende en langdurig negatieve gevolgen voor het kind. Ook zijn armoede en werkloosheid van de ouders risicofactoren voor kindermishandeling. Uit het online meldpunt over armoede van de Kinderombudsman blijkt dat veel kinderen een goede maaltijd, een warm huis en kleding moeten missen. Zaken die voor kinderen in Nederland vanzelfsprekend zouden moeten zijn. Veel kinderen die reageerden bij het meldpunt van de Kinderombudsman gaven aan zich te schamen voor hun situatie.

Kinderen hebben recht op een toereikende levensstandaard volgens artikel 27 uit het VN-Kinderrechtenverdrag. Een toereikende levensstandaard omvat niet alleen het recht op voeding, huisvesting en kleding, maar ook de lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke en maatschappelijke ontwikkeling van een kind. Investeren in kinderen dient, ook volgens de Europese Unie, een integraal onderdeel te zijn van de strategie die Nederland uit de crisis moet halen.

Bezuinigingen mogen een integraal jeugdbeleid, waarbij het belang van het kind prioriteit is, niet in de weg staan. Het kabinet-Rutte II heeft echter boven op alle maatregelen en de groeiende armoede, nieuwe bezuinigingen aangekondigd. Defence for Children en UNICEF Nederland roepen onverminderd de overheid op om maatregelen te nemen om armoede onder kinderen aan te pakken.

Caribisch Nederland

Het Jaarbericht Kinderrechten gaat over de situatie van kinderen in Nederland. De situatie van de 5.000 kinderen op Bonaire (4.060), Sint Eustatius (894) en Saba (341), sinds oktober 2010 bijzondere gemeenten binnen het Koninkrijk der Nederlanden, zijn in dit rapport tot nu toe niet besproken. De situatie waarin deze kinderen opgroeien voldoet anno 2013 niet aan de eisen die het VN-Kinderrechtenverdrag stelt. Deze constatering geldt voor alle leefgebieden van kinderen: gezin en opvoeding, onderwijs, gezondheid, veiligheid, recreatie, spel en vrije tijd, participatie, wonen en financiën. Dat staat in het onderzoek uit mei 2013 van UNICEF Nederland naar de situatie van de kinderen op deze eilanden. De resultaten van dit onderzoek zijn beschreven in drie afzonderlijke rapporten: *Kind op Bonaire*, *Kind op Sint Eustatius* en *Kind op Saba*.

De knelpunten op de verschillende terreinen hangen nauw met elkaar samen en vormen daardoor een ernstig gevaar voor de ontwikkeling van veel kinderen die op Bonaire, Sint Eustatius en Saba opgroeien. Zo worden veel kinderen thuis of op school geconfronteerd met kindermishandeling. Ook worden kinderen verwaarloosd, mede als gevolg van armoede waardoor (alleenstaande) ouders veel moeten werken en daardoor niet in staat zijn hun kinderen adequaat op te voeden. Een sociaal vangnet waar kinderen na school terecht kunnen, ontbreekt veelal. Kinderen hangen rond zonder ouderlijk toezicht en vervelen zich en belanden soms in de criminaliteit.

Het College voor de Rechten van de Mens bracht in maart 2013 advies uit over toepassing van het VN-Kinderrechtenverdrag in Caribisch Nederland. Het college stelt vast dat het essentiële minimumniveau van de rechten uit het VN-Kinderrechtenverdrag zo snel mogelijk gewaarborgd moet worden in zowel Europees als Caribisch Nederland. Er mag wel gekozen worden voor afwijkende regelgeving en dus voor ongelijke behandeling, maar dan moet dit objectief gerechtvaardigd kunnen worden en niet afdoen aan de minimumnormen van het VN-Kinderrechtenverdrag. Het advies maakt duidelijk dat de Nederlandse overheid zowel in Caribisch Nederland als in het Europese gedeelte naar een gelijkwaardig niveau van bescherming van kinderrechten moet toewerken.

Leeswijzer Jaarbericht Kinderrechten

Het Jaarbericht Kinderrechten 2013 meet, net als in de vijf voorgaande jaren, de stand van zaken op vijf kinderrechten thema's: uitbuiting, migratie, jeugdstrafrecht, jeugdzorg en kindermishandeling. Aan de hand van het VN-Kinderrechtenverdrag zijn per genoemd thema de kinderrechtenbeginselen geïnventariseerd. Deze beginselen vormen de basis voor de indicatoren, die per thema zijn opgesteld. De cijfers, die over de jaren 2009 tot en met 2012 – indien beschikbaar – zijn opgenomen, hebben een signalerende functie over de naleving van kinderrechten. Op basis van de cijfers en een analyse van de beleidsontwikkelingen zijn per thema beleidsaanbevelingen geformuleerd om de naleving van de rechten van kinderen te verbeteren. De beleidsaanbevelingen uit het Jaarbericht Kinderrechten 2012 die niet zijn opgevolgd, worden apart vermeld. De kinderrechterlijke praktijk krijgt bij elk thema van het panel van deskundigen een score op een vijfpuntenschaal, waarbij 1 staat voor de slechtste prestatie en 5 voor de beste. Daarnaast geven diverse professionals uit het werkveld een reactie. Dit jaar geeft voor de eerste keer ook een aantal jongeren hun meningen en deelt hun ervaringen op de vijf kinderrechten - thema's. Samenvattingen van het VN-Kinderrechtenverdrag en van het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderoprostitutie en kinderpornografie zijn te vinden vanaf pagina 42.

Cijfers

Het verzamelen van cijfers voor het Jaarbericht Kinderrechten is ieder jaar weer een uitdaging. De cijfers komen van verschillende bronnen. De overheid verstrekt een deel van de cijfers – van migratie en, deels, van uitbuiting – op basis van een beroep op de Wet openbaarheid van bestuur, terwijl andere cijfers worden gepubliceerd door andere organisaties of instanties. Toch zijn niet alle actuele cijfers tijdig beschikbaar. Met name voor migratie, jeugdzorg en kindermishandeling ontbreken cijfers over 2012. Defence for Children en UNICEF Nederland maken zich zorgen over het ontbreken van deze actuele cijfers, aangezien deze beschikbaar moeten zijn om beleid te kunnen maken, het gevoerde beleid te kunnen monitoren en te kunnen evalueren.

Politieke analyse per thema

'Bruggen slaan'

In april 2012 viel het kabinet-Rutte I (2010-2012). Een half jaar later presenteerden VVD en PvdA een akkoord op basis waarvan het kabinet-Rutte II ging regeren. Het kabinet-Rutte II komt met verschillende maatregelen die voor kinderen in Nederland gevolgen hebben. Zo wordt de maatschappelijke stage afgeschaft en verdwijnen de gratis schoolboeken. De kinderbijslag wordt lager en de kindgebonden regelingen worden herzien. In het 81 pagina's tellende regeerakkoord 'Bruggen slaan' worden kinderen 25 keer genoemd en dan vooral waar het gaat om kinderopvang en kinderbijslag. Kindermishandeling wordt slechts eenmaal genoemd, in een rijtje met mensenhandel en huiselijk geweld. De term 'belang van het kind' komt niet voor in de tekst. De leeftijd om alcohol te mogen kopen, gaat omhoog van zestien naar achttien jaar. Tot grote blijdschap van een groep kinderen die jaren in onzekerheid heeft geleefd, komt het kabinet-Rutte II wel met een regeling voor asielzoekerskinderen die langer dan vijf jaar in Nederland zijn.

Geen minister voor jeugd

Het kabinet-Rutte II kent wederom geen minister voor Jeugd. De staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is verantwoordelijk voor het preventieve jeugdbeleid en de jeugdzorg. De aanpak van kindermishandeling is een gedeelde verantwoordelijkheid van de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie. Jeugdstrafrecht, jeugdbescherming, adoptie, vreemdelingenbeleid en de voorstellen voor het adolescentenstrafrecht vallen ook onder de verantwoordelijkheid van de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie. Kindregelingen, zoals de kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget, vallen onder het Ministerie van Sociale Zaken. Het kabinet wil bruggen slaan, maar op het brede terrein van jeugdbeleid lijkt de politiek versnipperd.

In deze paragraaf volgt een korte beschrijving van de belangrijkste beleidsontwikkelingen binnen de thema's uit het Jaarbericht Kinderrechten.

Uitbuiting

'Mensenhandel en de daaraan gerelateerde prostitutie worden harder bestreden', zo staat te lezen in het regeerakkoord. De overheid voegt de daad bij het woord en deed in 2012 het voorstel de strafmaat voor mensenhandel te verhogen van acht naar twaalf jaar. Het Ministerie van Veiligheid en Justitie is verantwoordelijk voor de bestrijding van mensenhandel en zet in op meer aangiftes en meer veroordelingen. Maar uit onderzoek, onder andere van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, blijkt dat zowel het aantal aangiftes als veroordelingen laag blijft. De minderjarige (potentiële) slachtoffers van mensenhandel uit het buitenland worden over het algemeen opgevangen in de speciale beschermde opvang van het Centraal Orgaan opvang asielzoekers. Bij de bescherming van deze minderjarige slachtoffers spelen vreemdelingrechtelijke aspecten een centrale rol. Zonder aangifte of medewerking is er geen speciale verblijfsvergunning mogelijk. Het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is niet betrokken bij de hulpverlening aan deze, vaak ernstig getraumatiseerde, kinderen, maar is wel verantwoordelijk voor de zorg aan de slachtoffers.

Meisje: **'Wij worden harder gestraft dan de loverboys. Alles wat we hadden is kapot, wij moeten weer bij nul beginnen.'**

Sinds 2012 is er meer aandacht voor een landelijke aanpak van kinderporno. Het aantal kinderpornorechercheurs is uitgebreid naar honderdvijftig fte. De overheid verwacht in 2013 vijftien procent meer verdachten bij het Openbaar Ministerie aan te kunnen leveren.

Migratie

Het kabinet-Rutte II kent niet langer een minister voor Immigratie en Asiel. Het vreemdelingenbeleid is terug in de portefeuille van de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie. Dat wil niet zeggen dat er veel verandering komt in het stringente vreemdelingenbeleid. Met de komst van het kabinet-Rutte II is wel een oplossing gekomen voor de in Nederland 'gewortelde' vreemdelingenkinderen. Het 'kinderpardon' geeft asielzoekerskinderen die langer dan vijf jaar in Nederland zijn, en voldoen aan de voorwaarden, een verblijfsvergunning. Er is ook een definitieve regeling.

Meisje, 16 jaar: **'De medische zorg op de gezinslocaties is echt heel slecht. Op alles wat je zegt, antwoorden zij: "neem maar paracetamol". Of: "drink negen glazen water".'**

Per 1 juni 2013 zullen de wijzigingen van het beleid voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen doorgang vinden.

Jeugdstrafrecht

Het conceptwetsvoorstel adolescentenstrafrecht, dat moet voorzien in een samenhangend sanctiepakket voor jongeren tot 23 jaar, is op 4 juni 2013 door de Tweede Kamer aangenomen. Het voorstel handhaaft het systeem van het huidige strafrecht, met een jeugdstrafrecht naast het volwassenenstrafrecht en de mogelijkheid om het volwassenenstrafrecht toe te passen op zestien- en zeventienjarigen en het jeugdstrafrecht op jongvolwassenen. Naar aanleiding van het regeerakkoord is de maximale duur van de jeugddetentie toch gehouden op twee jaar. In een eerder voorstel werd deze termijn vastgesteld op vier jaar. In 2013 is voor de voorbereiding en invoering van het adolescentenstrafrecht 3,6 miljoen euro beschikbaar.

Meisje, 15 jaar: **'Ik heb paniekaanvallen gehad toen ik in de cel zat. Ik kreeg geen lucht, het is er zo klein. Dat heb ik nu nog wel eens als ik er aan terugdenk.'**

In het kader van de stelselwijziging jeugdzorg zal ook de jeugdreclassering gedecentraliseerd worden naar de gemeenten. Dit moet op termijn een bezuiniging van 6 miljoen euro opleveren.

Jeugdzorg

De overheid is bezig met het wetsvoorstel voor de stelselherziening jeugd, waarbij het jeugdbeleid, waaronder de jeugdzorg, wordt gedecentraliseerd naar de gemeenten. Dit wordt gecoördineerd door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, maar het Ministerie van Veiligheid en Justitie is ook betrokken, vanuit zijn verantwoordelijkheid voor jeugdbescherming.

Meisje, 17 jaar: **'Je staat een jaar op de wachtlijst terwijl het probleem alleen maar erger wordt. Je gaat van crisisopvang naar crisisopvang en dat is ook geen oplossing. Daardoor zit ik nu gesloten.'**

Naast inhoudelijke doelen, zoals onder andere de zorg dichterbij het kind brengen, heeft de overheid ook een aantal financiële doelstellingen met de stelselherziening. De financiering moet duidelijker georganiseerd worden. Tegelijkertijd zal er een bezuinigingsslag moeten plaatsvinden. Het jeugdzorgbudget wordt met honderdvijftig miljoen euro extra verlaagd bovenop de besparing van driehonderd miljoen euro die eerder door het kabinet-Rutte I is aangekondigd. Gemeenten moeten efficiënter gaan werken door bijvoorbeeld meer in te zetten op preventie, vroeg-tijdig signaleren, verschuiving van zwaardere naar lichtere zorg en eenvoudigere indicatieprocedures. Het is onduidelijk hoeveel budget er naar de gemeenten gaat.

Kindermishandeling

De maatschappelijke en politieke urgentie om kindermishandeling aan te pakken is evident. De basis voor de overheidsaanpak van kindermishandeling is het Actieplan aanpak kindermishandeling 2012-2016 'Kinderen veilig'. De Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik is in januari 2012 ingesteld om toe te zien op de uitvoering van het Actieplan. De drie speerpunten uit het Actieplan zijn preventie, aanpak van seksueel misbruik en een multidisciplinaire aanpak.

Meisje: **'Als je als kind al een paar keer signalen hebt gegeven aan iemand en hij doet daar niks mee, nou dan hou je op met signalen te geven. Doorvragen, dat is belangrijk voor kinderen.'**

Voor 2013 staan vier punten centraal: de aandacht voor kindermishandeling en seksueel misbruik in opleiding en nascholing van mensen die in hun werk veel met jongeren hebben te maken; het bevorderen van de implementatie van het protocol meldingen kindermishandeling; het onderzoeken van de betekenis van gradaties in kindermishandeling ten gunste van de keuze van interventies; en het ondersteunen van de regierol van gemeenten, die een steeds grotere verantwoordelijkheid krijgen in het jeugdbeleid. De Taskforce legt over zijn activiteiten verantwoording af aan de betrokken ministeries (Volksgezondheid, Welzijn en Sport en Veiligheid en Justitie). Voor de activiteiten van de Taskforce is per jaar 1,5 miljoen euro begroot.

Kinderrechten & uitbuiting

Kinderrechtenbeginselen

- **Minderjarigen worden beschermd tegen iedere vorm van handel en uitbuiting** (artikel 32, 33, 34, 35 en 36 IVRK en artikel 1, 8, 9 FP-34).

- **Het belang van het kind staat voorop in de aanpak van uitbuiting van minderjarigen** (artikel 3, 32, 34, 35 en 36 IVRK en artikel 8, 9 FP-34).

- **Ieder minderjarig slachtoffer van mensenhandel moet passende hulp en begeleiding krijgen** (artikel 3, 19, 39 IVRK en artikel 8, 9 FP-34).

- **Er moet speciale aandacht zijn voor de veiligheid van minderjarigen in de opsporing en vervolging van mensenhandelzaken** (artikel 9 FP-34).

Indicatoren	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Verskil met 2011
Aantal minderjarige slachtoffers uitbuiting (m-v)	199 (16-182) ¹	169 (5-165)	118 (7-111)	152 (7-145)	195 (10-185)	223 ² (25-198)	+ 14%
Aantal minderjarige slachtoffers seksuele uitbuiting (m-v)	86	94	49	117	125	113 (8-105)	- 10%
Aantal minderjarige slachtoffers overige uitbuiting (m-v)	10	7	4	7	4	12 (4-8)	+ 200%
Aantal buitenlandse minderjarige slachtoffers (m-v)	99	66	50	63	64	82 (21-61)	+ 28%
Top 2 herkomstlanden (naast Nederland)	Nigeria, Roemenië	China, Guinee	Nigeria, Guinee	Nigeria, Guinee	Guinee, Sierra Leone	Guinee, Sierra Leone	
Aantal zaken bij OM over mensenhandel (mede) over minderjarigen ³	56	26	25	35	55	Nog niet bekend	
Aantal mogelijke minderjarige slachtoffers dat een tijdelijke vergunning heeft gekregen (m-v) ⁴	-	-	20	30	30	22 (8-14) ⁵	

Bron: De cijfers uit deze tabel betreffen het aantal geregistreerde mogelijke minderjarige slachtoffers mensenhandel bij CoMensha, met uitzondering van de noten 3, 4 en 5.

1 Van één persoon is niet geregistreerd of het een jongen of meisje betreft.

2 Van de 223 minderjarige slachtoffers is het van elf potentiële minderjarige slachtoffers onbekend in welke industrie ze zijn uitgebuit. 89 mogelijke slachtoffers zijn, nog voordat ze zijn uitgebuit, geïdentificeerd zonder verdere specificatie van de industrie waarvoor ze waren verhandeld.

3 Bron: Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2012). *Mensenhandel in en uit beeld. Cijfermatige rapportage 2007-2011*. Den Haag: BNRM, p. 308.

4 Bron: Brief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan Defence for Children van 11 mei 2012. Cijfers zijn afgerond op tientallen.

5 Tijdelijke vergunning na aangifte voor zover bekend bij CoMensha. Bron: E-mail van CoMensha van 15 april 2013 aan Defence for Children. Omdat dit laatste cijfer, in tegenstelling tot de cijfers uit de drie voorgaande jaren, van CoMensha komt en niet van het ministerie, is een vergelijking tussen de cijfers niet mogelijk.

Beleidsaanbevelingen

- Maak specifiek beleid voor minderjarige slachtoffers van mensenhandel op het terrein van preventie, bescherming, opsporing en vervolging, opvang en hulpverlening, op zowel landelijk als gemeentelijk niveau.
- Verplicht het melden en registreren van verdwijningen vanuit de verschillende opvanglocaties door Nidos en Bureau Jeugdzorg.
- Zorg voor voldoende capaciteit en deskundigheid bij politie en justitie om uitbuiting van minderjarigen adequaat aan te pakken.
- Garandeer voldoende gespecialiseerde opvang- en hulpverleningsmogelijkheden voor minderjarige slachtoffers van (seksuele) uitbuiting.
- Stel het belang van het kind voorop bij beslissingen over verblijfsrecht van buitenlandse minderjarige slachtoffers van mensenhandel en pas de B8/3-procedure aan zodat de rechten van kwetsbare kinderen worden beschermd.
- Zorg dat alle medewerkers bij instanties die in direct contact staan met (potentiële) slachtoffers van uitbuiting getraind zijn in het herkennen van signalen, het omgaan met minderjarige slachtoffers, het geven van passende informatie en weten wat te doen, wie in te schakelen en waar te melden.
- Monitor de aandacht in het onderwijs voor het bevorderen van een respectvolle omgang met seksualiteit en acceptatie van seksuele diversiteit.
- Stimuleer de ICT-sector, met name (hosting) providers, om oplossingen te vinden om de verspreiding van kinderpornografie en/of kindermisbruik via internet tegen te gaan.

Opvolging aanbevelingen uit 2012

Sinds 2009 staat in het Jaarbericht Kinderrechten de aanbeveling dat de verhoogde strafmaat, die geldt in mensenhandelzaken met slachtoffers onder de zestien jaar, toegepast moet worden op alle zaken waarbij minderjarigen, dus ook zestien- en zeventienjarige, slachtoffer zijn. Aan deze aanbeveling wordt opvolging gegeven met het wetsvoorstel voor implementatie van de EU-richtlijn Mensenhandel, dat bij de Eerste Kamer ligt. Ook is per oktober 2012 de speciale politie-eenheid, de Nationale Landelijke

Eenheid Bestrijding Kinderpornografie en Kinderseksuïerisme, aangesteld, waarmee de capaciteit verdubbeld is naar 150 fte. Sinds januari 2013 worden mensenhandelzaken door gespecialiseerde rechters behandeld. In december 2012 is voor het eerst seksuele voorlichting expliciet opgenomen als kern-doel voor het onderwijs. Lessen over grensoverschrijdend seksueel gedrag kunnen preventief tegen uitbuiting werken. Andere aanbevelingen zijn niet of niet volledig opgevolgd en zijn daarom opnieuw geformuleerd.

Uitbuiting van minderjarigen in Nederland

Het totale aantal (mogelijke) slachtoffers dat Coördinatiecentrum Mensenhandel (CoMensha) jaarlijks registreert is in twaalf jaar meer dan vervijfvoudigd: van 341 in 2000 naar 1.711 in 2012 (dit betreft zowel volwassenen als minderjarige slachtoffers). Ten opzichte van 2011 (1.222 meldingen) gaat het om een stijging van veertig procent. De belangrijkste oorzaak is dat de Koninklijke Marechaussee sinds 2012 ook slachtoffers meldt bij wie sprake is van een mogelijke indicatie van mensenhandel, terwijl zij voorheen alleen slachtoffers van mensenhandel met serieuze opsporingsindicaties meldde. Er zijn in 2012 in totaal 223 minderjarigen gemeld (dertien procent). Een groot deel hiervan betreft Nederlandse meisjes die slachtoffer zijn van loverboytechnieken. Van de 223 minderjarige slachtoffers komen er 82 uit het buitenland. Ten opzichte van 2011 zijn er minder slachtoffers van seksuele uitbuiting gemeld en meer slachtoffers van andere vormen van uitbuiting, zoals uitbuiting in de vorm van het uitvoeren van criminele activiteiten of arbeid. Er zijn 89 mogelijke minderjarige slachtoffers gemeld die (nog) niet zijn uitgebuit, maar die wel dat risico liepen.

Het aantal geregistreerde minderjarige slachtoffers van mensenhandel is al jaren relatief klein. De grootste groep geregistreerde slachtoffers is tussen de 18 en 23 jaar. Mogelijk startte bij een aantal de mensenhandel al voor hun achttiende jaar, maar worden zij niet als minderjarigen geregistreerd. Bovendien worden niet alle gesignaleerde minderjarige (mogelijke) slachtoffers gemeld bij CoMensha, omdat de relevante organisaties, zoals bijvoorbeeld de voogdij-instelling voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen, Nidos, geen meldplicht hebben. Alleen de politie, de Koninklijke Marechaussee en de Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid hebben een meldplicht die is vastgelegd in hoofdstuk B8/3 van de Vreemdelingencirculaire (per 1 juni 2013). De Nationaal Rapporteur Mensenhandel signaleert echter dat deze meldplicht niet altijd wordt nageleefd. UNICEF Nederland en Defence for Children dringen aan op verbetering hiervan. Tevens moet worden verzekerd dat betrokken instanties – van ziekenhuis tot jeugdzorg tot (vreemdelingen)opvang – alle (binnenlandse en buitenlandse) minderjarige slachtoffers van mensenhandel en uitbuiting die bij hen bekend zijn, melden bij CoMensha. Hierbij moet worden geregistreerd op welke leeftijd de uitbuiting begon.

Opsporen en vervolgen van uitbuiting

Uit het onderzoek *Kinderhandel in Nederland* uit juni 2013 van UNICEF Nederland en Defence for Children blijkt dat er zorgen zijn over de capaciteit bij politie en justitie. Onvoldoende capaciteit heeft gevolgen voor de opsporing en vervolging van mensenhandel. Tevens zijn de politiestructuren nog niet goed op elkaar afgestemd. De reorganisatie van de politie biedt een kans om daarin verbetering te brengen. De politieke prioriteit voor de bestrijding van mensenhandel moet daarom vertaald worden naar een goede organisatie en voldoende capaciteit en specialisatie bij politie en justitie voor de opsporing en vervolging.

Uit het onderzoek *Mensenhandel. Effectieve aanpak op gemeentelijk niveau* uit december 2012 van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel blijkt dat gemeenten, die ook een taak hebben in de bestrijding van mensenhandel, in het algemeen nog

1 2 3 4 5

Het **deskundigenpanel** geeft dit onderdeel een **3**. Het panel ziet geen evidente voor- of achteruitgang op het thema uitbuiting van minderjarigen. Het panel maakt zich zorgen over alleenstaande minderjarige vreemdelingen in de beschermde opvang. Als minderjarige slachtoffers terug worden gestuurd naar het land van herkomst dan moet er volgens het panel vooraf een goede risicoanalyse plaatsvinden. En als het kind wordt teruggestuurd dient er goed gemonitord te worden hoe het daarna met het kind gaat. Het enkele feit dat er een opvanghuis of familie is, is volgens het panel niet voldoende. Het gaat erom of er daadwerkelijk goede opvang is voor de lange termijn.

te weinig grip op mensenhandel hebben. Een aantal gemeenten beseft niet dat mensenhandel ook binnen hun gemeentegrenzen kan plaatsvinden. In de lokale aanpak van mensenhandel is de gemeente als coördinatiepunt juist onmisbaar. De Nationaal Rapporteur Mensenhandel roept gemeenten op om beleid te ontwikkelen om mensenhandel tegen te gaan en een samenwerkingsverband aan te gaan met alle relevante partijen binnen de gemeente, zoals de politie, het Openbaar Ministerie, de Belastingdienst, de Kamer van Koophandel en met opvang- en hulpverlenende instellingen. Deze laatste groep wordt nu onvoldoende betrokken bij de ketenaanpak, terwijl deze juist het meest deskundig is op het gebied van minderjarige slachtoffers. Daarnaast zouden ook het onderwijs en het jongerenwerk betrokken moeten worden, omdat deze in direct contact staan met kinderen.

Bescherming slachtoffers loverboys

Al een aantal jaren is er discussie over de opvang van minderjarige slachtoffers van mensenhandel. De meningen zijn verdeeld over de vraag of aparte, gespecialiseerde opvang nodig is voor deze doelgroep of dat het generieke aanbod voldoet. Het onderzoek *Loverboys en hun slachtoffers* uit december 2011 van het Verwey-Jonker Instituut geeft weer dat zorgprofessionals en slachtoffers daar verschillende ideeën over hebben. Minderjarige slachtoffers van loverboys kunnen worden opgevangen en behandeld in verschillende soorten instellingen, open en gesloten. Door de geplande fusie van twee instellingen voor gesloten jeugdzorg bestaat er geen gesloten opvang meer waar alleen meisjes, onder wie slachtoffers van loverboys, worden opgevangen. Volgens UNICEF Nederland en Defence for Children is de fusie van de twee instellingen in 2013 niet in het belang van de slachtoffers, want hiermee verdwijnen de opvang en hulp op maat. Het is essentieel dat de regering in haar aanpak van mensenhandel zorgt voor voldoende gespecialiseerde opvangplekken op verschillende plaatsen in het land, passend bij het aantal slachtoffers dat bekend is.

Bescherming van buitenlandse minderjarige slachtoffers

Buitenlandse minderjarige slachtoffers van mensenhandel vormen een extra kwetsbare groep omdat zij vaak geen verblijfsvergunning hebben. Zij kunnen gebruik maken van een verblijfsregeling voor slachtoffers van mensenhandel, de B8/3-regeling (voorheen de B9-regeling), die ook recht geeft op speciale hulp en bijstand. Deze regeling biedt echter geen structurele zekerheid. Het verblijfsrecht is gekoppeld aan de bereidheid van het slachtoffer om mee te werken aan het strafrechtelijk onderzoek. Tevens is de duur van het verblijfsrecht afhankelijk van het verloop van het strafproces. De huidige regelingen voor de (verblijfsrechtelijke) bescherming van buitenlandse minderjarige slachtoffers van mensenhandel voldoen niet aan de normen uit het VN-Kinderrechtenverdrag, de verdragen van de Raad van Europa en de Europese richtlijn mensenhandel. Deze normen geven aan dat de hulp en ondersteuning aan een slachtoffer niet afhankelijk mogen zijn van diens bereidheid om mee te werken aan het strafrechtelijk onderzoek, de vervolging of het proces. Bovendien moet er snel een duurzame beslissing worden genomen over de toekomst van het kind, waarbij de belangen van het kind voorop moeten staan. Dit geldt ook bij de beslissing over het verlenen van een verblijfsvergunning aan een minderjarig slachtoffer.

Alleenstaande minderjarige vreemdelingen zijn extra kwetsbaar om slachtoffer te worden van mensenhandel. Een probleem hierbij is dat minderjarige slachtoffers van mensenhandel niet altijd als zodanig geïdentificeerd worden. Zij krijgen daardoor niet de specifieke bescherming die zij nodig hebben. Het komt voor dat alleenstaande minderjarige vreemdelingen uit de reguliere vreemdelingenopvang verdwijnen (160 in 2012). Daarom dienen alle medewerkers bij instanties die in direct contact staan met (potentiële) slachtoffers van mensenhandel en uitbuiting, getraind te zijn in het herkennen van signalen, het omgaan met minderjarige slachtoffers, het geven van passende informatie en moeten zij weten wat te doen, wie in te schakelen en waar te melden. Bij verdwijningen uit de opvanglocaties moet er adequaat ingegrepen worden.

Reacties uit het werkveld

Kun je redelijkerwijs verwachten van een getraumatiseerde jongere, die jarenlang is misbruikt, in een voor hem of haar onbekend land terecht is gekomen, vol angst en wantrouwen zit naar de politie, dat hij of zij binnen één gesprek een consistente verklaring aflegt? En hem of haar vervolgens, nadat de zaak binnen tien dagen is geseponneerd, opnieuw binnen aanzienlijk korte tijd het volledige verhaal laten doen ten behoeve van een zinvolle vervolgaanvraag. Dit kun je niet redelijkerwijs verwachten van een kind!

Lea Berg,
*zorgcoördinator Mensenhandelsvoor
Fier Fryslân*

Probeer je eens voor te stellen dat je een jong meisje bent uit Guinee, dat wordt vastgehouden in een flat in Rotterdam. Dat je klanten moet ontvangen met wie je naar bed moet, maar dat je op een gegeven moment weet te ontsnappen. Je bevindt je in een vreemde omgeving en spreekt de taal niet en je hebt niet onthouden hoe die stad heet, laat staan dat je het adres nog weet. Aangifte doen heeft dan weinig zin. Dat betekent echter niet dat je geen slachtoffer bent! Dat wordt helaas maar al te vaak vergeten.

Mr. Inge Hidding,
*advocaat bij Hidding Breuls Meijerink
Advocaten*

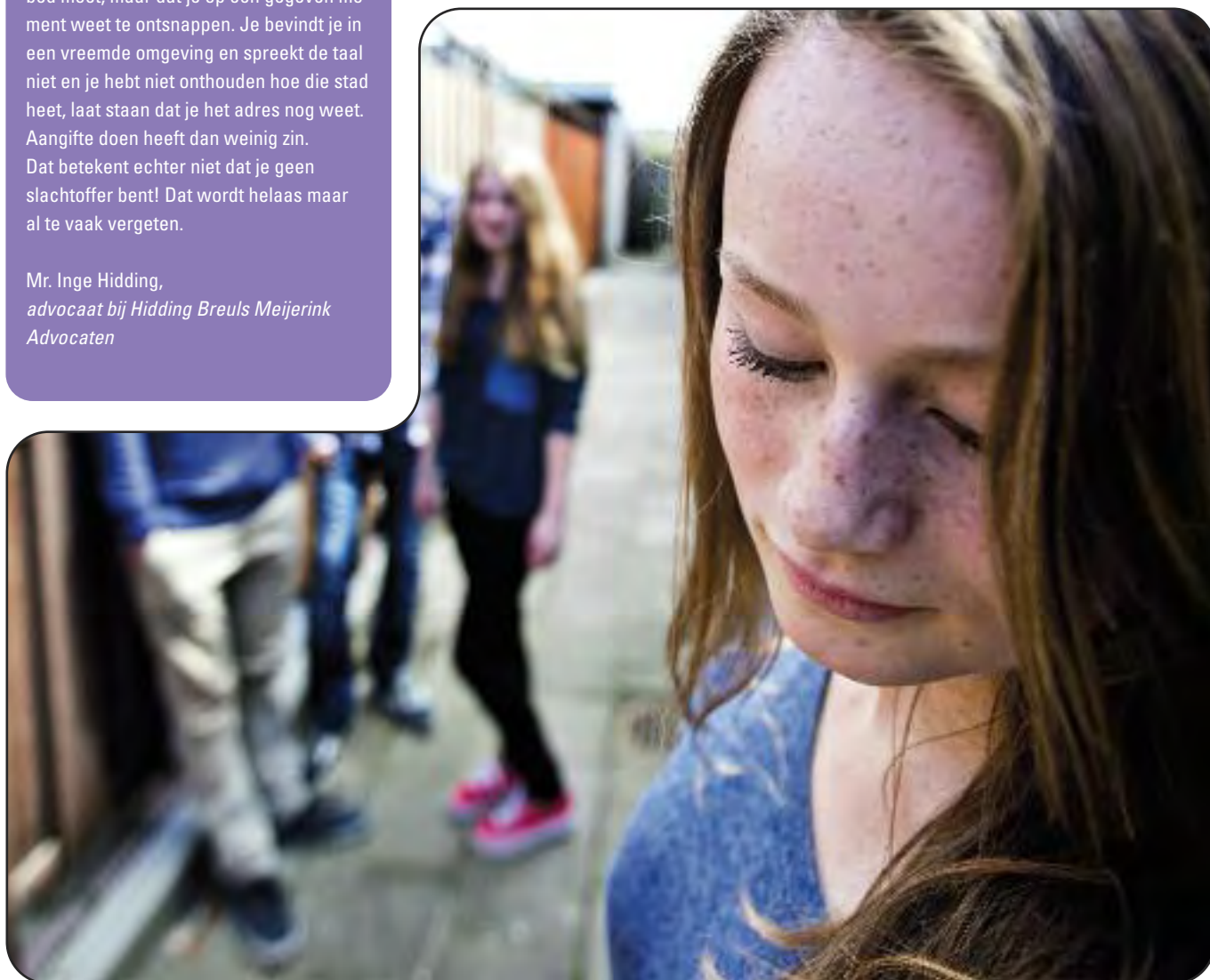
Preventie

UNICEF Nederland en Defence for Children vinden dat het preventiebeleid met betrekking tot kinderhandel moet worden verbeterd. Uit het onderzoek *Kinderhandel in Nederland* blijkt dat er een versnipperd aanbod is aan voorlichtingsactiviteiten met betrekking tot loverboyproblematiek. Voorlichting voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen is nog niet ontwikkeld. Het is van belang dat preventieprogramma's worden ontwikkeld in de landen waar mensenhandelslachtoffers vandaan komen. Nederland heeft, als land waar veel slachtoffers terechtkomen, hierin een grote verantwoordelijkheid.

Het is een goede ontwikkeling dat voorlichting over seksualiteit nu behoort tot de kerndoelen van het onderwijs. Dit kan preventief werken tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. De aandacht in het onderwijs voor het bevorderen van een respectvolle omgang met seksualiteit moet wel worden gemonitord en op kwaliteit worden getoetst door de onderwijsinspectie.

Kinderpornografie

Per oktober 2012 is de speciale politie-eenheid, de Nationale Landelijke Eenheid Bestrijding Kinderpornografie en Kinderseksstoerisme, aangesteld, waarmee de capaciteit verdubbeld is naar 150 fte. In 2013 moet gekeken worden welk effect dat heeft. Uit het Jaarverslag 2012 van het Meldpunt Kinderporno op Internet blijkt dat vooral het aantal meldingen over strafbare bestanden die op een Nederlandse server stonden de afgelopen jaren fors is toegenomen. Volgens UNICEF Nederland en Defence for Children is er een belangrijke rol weggelegd voor de ICT-sector, met name (hosting)providers, om oplossingen te vinden om de verspreiding van kinderpornografie en kindermisbruik via internet tegen te gaan.

Kinderrechten & uitbuiting

In gesprek met jongeren

Defence for Children sprak met elf Nederlandse slachtoffers van uitbuiting tussen de veertien en twintig jaar. Daarnaast sprak Defence for Children in aparte interviews met twee slachtoffers van mensenhandel.

Geen cadeaus

Volgens de meiden hebben de mensen een verkeerd beeld van loverboys. Het woord 'loverboy' wekt volgens hen de indruk dat het gaat om één jongen, maar het is vaak een heel netwerk van minderjarige jongens en volwassen mannen, die overal wel iemand hebben zitten. Het langzame verleiden met cadeautjes herkennen zij niet:

'Als dat zo was, had ik er tenminste iets aan overgehouden.'

Loverboys kennen de zwakke plek van een bepaald meisje en pakken haar daarop. In sommige gevallen wordt er afgesproken via internet:

'Bam, pistool op je hoofd: "jij gaat voor mij werken" en klaar.'

Veiligheid

Meer dan de helft van de meiden die wij hebben gesproken, heeft een verklaring afgelegd of aangifte gedaan tegen hun loverboy, maar de meesten van hen hebben hier niets meer over gehoord en weten niet wat er met de aangifte is gedaan. Het duurt vaak lang voordat er een rechtszaak komt, soms wel anderhalf tot twee jaar. Dat betekent een lange periode van onveiligheid:

'Dan ben je al weg uit de instelling en hoe is het dan geregeld met je veiligheid? Die jongen loopt nog rond, en anders wel een van zijn vriendjes, die dan op het weer vrije meisje gezet wordt.'

En als een meisje aangifte heeft gedaan dan weten de loverboys haar te vinden:

'Het zijn geen nepdreigementen en ze zijn echt heel gevaarlijk.'

Onrechtvaardige straffen

De straffen die loverboys krijgen, vinden de meiden onrechtvaardig:

'Ze krijgen geen of een lage straf, en kunnen daarna vrolijk doorgaan. Ze moeten op zo'n manier gestraft worden dat ze niet meer verder kunnen gaan met hun praktijken. Wij worden harder gestraft dan de jongens, omdat wij maanden of jaren in de opvang zitten. Wij kunnen bijvoorbeeld onze opleiding niet afmaken, maar alleen een certificaat halen. Alles wat we hadden is kapot; ons leven, maar ook dat van onze familie. Wij moeten weer bij nul beginnen.'

Flore was zestien jaar toen ze naar Nederland kwam en Najma was zeventien jaar (niet hun echte namen).

Flore: 'Toen ik ben ontsnapt, was het al laat. Omdat ik het op dat moment niet aankon de vragen van de politie te beantwoorden, hebben ze me voor de nacht in een cel gestopt. Het was een echte gevangenis, met zo'n hard bed en een wc ernaast. Het was voor mij verschrikkelijk. Hiervoor was ik niet naar de politie gegaan. Ik vind aangifte doen van mensenhandel heel belangrijk, maar de meisjes moeten zich wel eerst veilig kunnen voelen. Ik voelde me niet altijd serieus genomen door de politie. Ik wist niet of de politie iets met mijn verhaal ging doen. Ik werd niet altijd op de hoogte gehouden, wat mij onzeker en ook bang maakte. Mijn handelaren zijn niet gepakt, ik voel nog steeds gevaar. Ik vind dat het voor slachtoffers van mensenhandel mogelijk moet zijn om in Nederland te blijven. Er moet hierover ook sneller zekerheid komen. De procedure is heel lang en de uitkomst onzeker. Hierdoor kun je niet goed herstellen en aan je toekomst denken.'

Najma: 'Mijn mentor geeft me informatie over de procedure. Ik begrijp niet alles, omdat het Nederlands niet mijn eigen taal is. Ik heb informatie nodig in mijn eigen taal. Ze zeggen dat er geen geld is voor een tolk. Sommige brieven die ik krijg, worden niet aan mij uitgelegd. Ik voel me hier slecht bij. Ik weet nu niet wat er precies gebeurt en nog gaat gebeuren. Ik word zo moe ook van de opvanglocatie. Wat is mijn toekomst? Ik ben moe in mijn hoofd.'

AANBEVELINGEN

De jongeren die we hebben gesproken geven aanbevelingen over wat zij graag anders willen zien:

- Zorg ervoor dat de slachtoffers goed worden geïnformeerd over hun rechten en procedures en over wat hen te wachten staat in het proces tegen de mensenhandelaar.
- Maak het mogelijk om een opleiding te beginnen of af te maken en laat therapie, scholing en stage beter op elkaar aansluiten.
- Plaats slachtoffers van mensenhandel niet in een politiecel, maar vang ze direct op in een opvanglocatie.

Kinderrechten & migratie

Kinderrechtenbeginselen

- **Het belang van het kind staat voorop in het vreemdelingenbeleid** (artikel 2, 3, 10 en 22 IVRK).
- **Kinderen hebben recht op een goede ontwikkeling en op respect voor hun identiteit en privéleven** (artikel 6, 8 en 16 IVRK).
- **Kinderen horen bij hun ouders op te groeien, tenzij dat niet in hun belang is** (artikel 9 en 10 IVRK).
- **Aanvragen voor gezinsherenigingen dienen met welwillendheid, menselijkheid en spoed te worden behandeld** (artikel 10 IVRK).
- **Alleenstaande minderjarige vreemdelingen hebben recht op extra bescherming** (artikel 2, 20, en 22 IVRK).
- **Kinderen mogen alleen als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke duur gedetineerd worden** (artikel 37 sub b IVRK)

Indicatoren

	2009	2010	2011	2012	Verskil met 2011
Aantal alleenstaande minderjarigen in vreemdelingenbewaring/grensdetentie	300	220	90	70	- 22%
Aantal kinderen in gezinnen vreemdelingenbewaring/grensdetentie	-	230	320	350	+ 9%
Aantal MVV-aanvragen ¹ verblijf van kind bij ouder in Nederland	9.210	8.450	9.610	X	
Aantal behandelde MVV-aanvragen kind bij ouder in Nederland	8.450	10.410	8.800	X	
Percentage afwijzingen MVV-aanvragen verblijf van kind bij ouder in Nederland	39%	48%	59%	X	
Aantal minderjarigen langer dan vijf jaar in Nederland en in procedure ²	700	860	810	X	
Aantal minderjarigen langer dan vijf jaar in de asielopvang ²	290	200	110	170	+ 55%

Bronnen: Cijfers 2009-2011: Brief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van 11 mei 2012 aan Defence for Children. Cijfers 2012: Brief van het Ministerie van Veiligheid en Justitie van 7 mei 2013

1 MVV= Machtiging tot Voorlopig Verblijf, vraagt het kind in het land van herkomst aan met als reden: verblijf bij ouder.

2 Op 1 januari van het daarop volgende jaar. Bijvoorbeeld het cijfer 2012 is vastgesteld op 1 januari 2013.

Beleidsaanbevelingen

- Zorg voor een individuele belangen - afweging bij de start van een (asiel)procedure en bij de terugkeer van kinderen. Monitor de terugkeer.
- Pas het kinderpardon toe op alle kinderen en jongeren die voor hun achttiende levensjaar langer dan vijf jaar in Nederland waren en een verblijfsprocedure hebben doorlopen.
- Garandeer de onafhankelijke positie van de voogd van alleenstaande minderjarige vreemdelingen.
- Sluit de grootschalige opvangcentra voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen en vang hen zoveel mogelijk op in pleeggezinnen of in kleine woongroepen.
- Regel dat buitenlandse ouders van Nederlandse kinderen een verblijfsvergunning in Nederland kunnen krijgen.
- Vang gezinnen met kinderen op in kindvriendelijke asielzoekerscentra en beperk het aantal verhuizingen.
- Regel terugkeer naar het land van herkomst vanuit de reguliere asielopvang.
- Motiveer in elke beslissing over vreemdelingenbewaring of -detentie waarom er niet met een lichter middel kan worden volstaan.

Opvolging aanbevelingen uit 2012

Dankzij de Regeling voor langdurig verblijvende kinderen, het kinderpardon, die op 1 februari 2013 in werking is getreden, is er eindelijk een einde gekomen aan de onzekerheid voor kinderen zonder een verblijfsvergunning die al meer dan vijf jaar in Nederland zijn. Op het gebied van gezinshereniging is één belangrijke vooruitgang geboekt voor kinderen in het buitenland die zich willen herenigen met hun biologische ouder die in Nederland asiel heeft gekregen. Zij mogen voortaan met een DNA-test hun familieband bewijzen in plaats van dat ze deze band via een interview aannemelijk moeten maken. De schending van het recht op onderwijs voor jongeren in het middelbaar

beroepsonderwijs is weggenomen, nu ook jongeren zonder verblijfsvergunning op stage mogen. De volgende aanbevelingen zijn niet opgevolgd: regel dat buitenlandse ouders van Nederlandse kinderen een verblijfsvergunning in Nederland kunnen krijgen; beperk het aantal verhuizingen voor asielzoekerskinderen; regel terugkeer naar het land van herkomst vanuit asielzoekerscentra en niet vanuit gezinslocaties; regel onafhankelijk toezicht op de opvang van kinderen in asielzoekerscentra; zorg voor een individuele belangenafweging bij de start van een (asiel)procedure en bij terugkeer en monitor de terugkeer.

Gebrek aan data

Voor het eerst in de zesjarige geschiedenis van het Jaarbericht Kinderrechten bleek de overheid niet in staat om alle gevraagde cijfers over migratie te leveren. Het Ministerie van Veiligheid en Justitie schrijft in een antwoord op het daartoe strekkende Wob-verzoek dat deze door de overgang naar het nieuwe registratiesysteem INDiGO niet te leveren zijn. UNICEF Nederland en Defence for Children vinden het verontrustend dat het nu niet mogelijk is om eventuele vorderingen of een teruggang in de implementatie van het VN-Kinderrechtenverdrag op de meeste migratieonderwerpen vast te stellen en hopen dat de cijfers in een later stadium alsnog beschikbaar komen.

Kinderpardon

Met het kinderpardon kwam in 2012 de oplossing voor in Nederland gewortelde kinderen zonder verblijfsvergunning, waar kinderrechtenorganisaties jarenlang voor gestreden hebben. Het kinderpardon is de overgangsregeling bij de permanente regeling voor langdurig verblijvende kinderen. De overgangsregeling geldt voor kinderen met een asielachtergrond die voor hun achttiende levensjaar langer dan vijf jaar in Nederland waren. Daarnaast zijn er nog aanvullende criteria over het bewijzen van verblijf in Nederland, het in het zicht zijn gebleven van de overheid en de maximumleeftijd van de aanvrager van 21 jaar. Kinderen met een ouder, van wie er vermoedens zijn dat deze betrokken is geweest bij oorlogsmisdaden – een zogeheten 1F-ouder – komen niet in aanmerking voor het kinderpardon. Het aantal kinderen dat langer dan vijf jaar in Nederland is en in de opvang verblijft steeg in 2012 met 55 procent ten opzichte van 2011, maar zal volgend jaar flink dalen als de aanvragen voor het kinderpardon behandeld zijn. De erkenning van worteling als grond voor verblijf is een kinderrechtelijke revolutie te noemen. UNICEF Nederland en Defence for Children maken zich wel zorgen over de uitsluiting van gewortelde kinderen zonder verblijfsvergunning die geen asielprocedure maar een andere verblijfsprocedure hebben doorlopen, over kinderen met een 1F-ouder en over jongeren die inmiddels ouder zijn dan 21 jaar maar wel voor hun dertiende levensjaar naar Nederland kwamen. Zij zijn uitgesloten van het kinderpardon. Dat is in strijd met het non-discriminatiebeginsel. Zij zijn net zo geworteld in Nederland en hebben evenveel recht op erkenning van hun recht op ontwikkeling en privéleven.

Alleenstaande minderjarige vreemdelingen

Op 1 juni 2013 is het nieuwe beleid voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen ingegaan. Daarin staat terugkeer voorop. De speciale verblijfsvergunning voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen voor wie geen adequate opvang is in het land van herkomst is afgeschaft. Dat betekent dat minderjarigen die (nog) niet terug kunnen keren en ook geen asielbescherming krijgen, illegaal in Nederland verblijven.

1 2 3 4 5

Het **deskundigenpanel** geeft dit onderdeel een **2**. Dit is een punt hoger dan in de drie voorgaande jaren. Dit is te danken aan het kinderpardon, de oplossing voor (een deel) van de in Nederland gewortelde kinderen zonder verblijfsvergunning. Ook de vooruitgang die op het gebied van gezinshereniging is geboekt, is positief. Toch blijven er grote zorgen bestaan over de positie en opvang van alleenstaande minderjarige asielzoekers. Het verminderen van het aantal verhuizingen van gezinnen van opvanglocatie naar opvanglocatie heeft de volle aandacht van de Tweede Kamer, maar niet van de overheid. Hier lijken de belangen van de overheid om alle locaties efficiënt te vullen met bewoners boven de belangen van kinderen op een stabiele en veilige omgeving te staan.

UNICEF Nederland en Defence for Children hebben hun zorgen uitgesproken dat toenmalig minister Leers voor Immigratie, Integratie en Asiel expliciet in zijn brief van 22 juni 2012 aan de Tweede Kamer zegt dat de voogd altijd mee moet werken aan terugkeer als het asielverzoek is afgewezen en dat er gegevensuitwisseling moet plaatsvinden tussen de overheid en de voogd. Een dergelijke aanwijzing is in strijd met de onafhankelijke rol en functie van de voogd zoals die onder meer in het VN-Kinderrechtenverdrag zijn beschermd en in Europese kwaliteitsstandaarden voor voogden en ook in het Burgerlijk Wetboek zijn neergelegd.

Het Europese onderzoek *Guardians Against Child Trafficking and Exploitation* uit oktober 2012 toont aan dat de grootschalige opvang van alleenstaande minderjarigen niet veilig is. In 2012 verdwenen er in Nederland 160 minderjarigen uit de opvang. Opvang in pleeggezinnen of kleinschalige woongroepen komt de veiligheid en het welzijn van de jongeren ten goede en sluit ook aan bij de normen uit het VN-Kinderrechtenverdrag.

Gezinshereniging

Het feit dat het Nederlandse gezinsmigratiebeleid nauwelijks rekening houdt met de positie van kinderen blijft UNICEF Nederland en Defence for Children grote zorgen baren. Uit het onderzoek *Hoelang duurt het nog voordat we naar onze moeder kunnen: barrières bij de gezinshereniging van vluchtelingen* uit oktober 2012 van VluchtelingenWerk Nederland en Defence for Children blijkt dat de interviews die met kinderen gehouden worden op de Nederlandse ambassades, niet-kindvriendelijk zijn. De kinderen worden urenlang aan een verhoor onderworpen waarbij allerlei details worden gevraagd. Kleine fouten bij de beantwoording kunnen de hereniging tussen ouder en kind onmogelijk maken. Tijdens het vorige kabinet is voor biologische kinderen bepaald dat het weer mogelijk is om met een DNA-test de band met de ouders aan te tonen. Voor pleegkinderen en kinderen van gescheiden ouders blijft het probleem van deze niet-kindvriendelijke interviews levensgroot. Niet het speuren naar inconsequenties moet het doel zijn van de interviews, maar de afhankelijkheid van ouder(s) in Nederland.

Verhuizingen

UNICEF Nederland, Defence for Children, VluchtelingenWerk Nederland, Stichting Kinderpostzegels Nederland en Kerk in Actie, verenigd in de Werkgroep Kind in azc, hebben in 2012 aandacht gevraagd voor het feit dat kinderen gedurende de asielprocedure onaanvaardbaar vaak moeten verhuizen. Gemiddeld is dat één keer per jaar. Dat schaadt hun sociaal-emotionele ontwikkeling en is slecht voor hun schoolprestaties. In januari 2013 publiceerde de Werkgroep het boekje *Ontheemd. De verhuizingen van asielzoekerskinderen in Nederland* dat zorgde voor discussies over de schadelijke verhuizingen, maar dat niet tot verbeteringen van het beleid heeft geleid. De Werkgroep is in 2012 met een voorstel gekomen over hoe gezinnen met kinderen op een veel betere manier, op één vaste plek, opgevangen zouden kunnen worden, zodat kinderen niet meer hoeven te verhuizen. De Werkgroep geeft aan dat het verblijf in één vaste opvanglocatie zorgt voor stabiliteit van het gezin, voor versterking van kinderen en ouders en voor vergroting van kansen op geslaagde integratie of terugkeer.

Gezinslocaties

De situatie op de gezinslocaties voor uitgeprocedeerde gezinnen met kinderen is een belangrijk zorgpunt gebleven voor de Werkgroep Kind in azc. In december 2012 stuurde de Werkgroep aan staatssecretaris Teeven van Veiligheid en Justitie een update van de *quickscan* over de kinderrechtelijke problemen op de gezinslocaties die een jaar eerder was verschenen. De opvang in de gezinslocaties is niet in lijn met het VN-Kinderrechtenverdrag. Uit cijfers van het Ministerie van Veiligheid en Justitie blijkt bovendien dat de terugkeer vanuit deze gezinslocaties zeer laag is. In december 2012 verbleven ongeveer 1.900 mensen op zes gezinslocaties verspreid over het land. Slechts acht procent van de gezinnen is, al dan niet gedwongen, teruggekeerd naar het land van herkomst sinds de start van de gezinslocaties in juli 2011. Op de gezinslocaties heerst een strenger en soberder regime dan op asielzoekerscentra. Het gezin moet binnen de gemeentegrenzen blijven en de ouders

Reacties uit het werkveld

Het VN-Kinderrechtenverdrag is er heel duidelijk over: kinderen mogen niet achtergesteld worden vanwege het gedrag of de opvattingen van hun ouders. Maar waarom staat het kinderpardon dan alleen open voor kinderen van wie de ouders een asielaanvraag hebben ingediend? En waarom worden kinderen van het pardon uitgesloten als een van hun ouders verdacht wordt van oorlogsmisdaden? Zolang de overheid geen goede reden geeft voor dit onderscheid is er sprake van discriminatie.

prof. mr. Peter Rodrigues,
hoogleraar Immigratierecht aan de Universiteit Leiden

Zora kan niet kan slapen, omdat ze bang is morgen aan de beurt te zijn. Terug naar Afghanistan, waar ze bommen gooien. En haar juf kan ook niet slapen. Ze weet dat het zo moeilijk is antwoord te geven op de vragen die Zora stelt. En ik, de teamleider, droom die nacht een drukke droom over het verwezenlijken van de rechten van het kind.

Maja Zuiderveld,
*teamleider locatie Hesselanden,
basisschool op gezinslocatie Emmen*

moeten zich zes dagen in de week melden. Veel kinderen en ouders kampen met psychische problemen en kunnen zich onvoldoende ontspannen. De Werkgroep Kind in azc pleit ervoor om gezinnen die terug moeten keren naar hun land van herkomst intensief te begeleiden op het asielzoekerscentrum waar ze wonen. Die begeleiding is zowel voor de integratie in Nederland nodig, indien het gezin een verblijfsvergunning krijgt, als bij de voorbereiding van terugkeer naar het land van herkomst.

Kinderen in vreemdelingenbewaring

Staatssecretaris Teeven van Veiligheid en Justitie heeft in de brief aan de Tweede Kamer van 20 december 2012 laten weten dat hij het beleid rondom de beperkte toepassing van vreemdelingenbewaring bij alleenstaande minderjarige vreemdelingen doorzet. Dit betekent dat alleenstaande minderjarige vreemdelingen, net als kinderen in gezinnen, in beginsel maximaal veertien dagen in vreemdelingenbewaring mogen worden gezet, voorafgaand aan hun vertrek. UNICEF Nederland en Defence for Children benadrukken met klem dat ook de termijn van veertien dagen detentie absoluut noodzakelijk dient te zijn en als laatste optie moet worden overwogen. Diezelfde afweging moet gemaakt worden als minderjarigen onder de uitzonderingscategorieën vallen waarbij langere detentie mogelijk is. Met name grensdetentie – bij aankomst in Nederland – kan veel langer duren dan veertien dagen. Ook de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft inmiddels een aantal keren op deze verplichting uit artikel 37 van het VN-Kinderrechtenverdrag gewezen, bijvoorbeeld in een uitspraak van 23 mei 2012. De overheid moet beter motiveren waarom het noodzakelijk zou zijn om kinderen van hun vrijheid te beroven.

Kinderrechten & migratie

In gesprek met jongeren

Defence for Children sprak met vijf jongens van zeventien en achttien jaar die verblijven in de gezinslocatie in Den Helder en lid zijn van de jongerenraad. Daarnaast sprak Defence for Children met vijf meisjes en vier jongens tussen de dertien en achttien jaar die verblijven in de gezinslocatie in Emmen. Sommigen zijn al langer dan tien jaar in Nederland, de anderen gemiddeld drie jaar.

Verblijf in de gezinslocatie

Alle jongeren vinden het leven in een gezinslocatie zwaar. Dit komt voornamelijk omdat ze zich vaak respectloos behandeld voelen, maar ook door de uitzichtloosheid van hun situatie, het gebrek aan privacy, verveling en een vieze woonomgeving:

'Wij wonen, met onze ouders, met z'n vieren in een kamer. Het toilet, de douche en de keuken zijn gezamenlijk, die delen we met acht families.'

'Ik vind het hier erg, want je hebt geen eigen kamer. Je moet je omkleden waar iedereen bij is.'

Ook geeft een aantal jongeren aan dat ze zich niet veilig voelen in de gezinslocatie:

'Er wonen hier ongeveer 380 mensen. Er is veel spanning. Ik voel me niet veilig, ik voel de stress.'

Doordat de jongeren niet buiten de gemeente mogen komen, voelen ze zich opgesloten:

'Onder de achttien hoef je je niet melden, maar je mag niet buiten de grenzen. Het is een soort van open gevangenis.'

Bejegening

Alle jongeren hebben het gevoel dat de regering wil dat zij en hun familie zo snel mogelijk weg gaan uit Nederland:

'Zij behandelen ons als dieren. Wij hadden een probleem, daarom zijn wij hier gekomen, maar dat betekent toch niet dat wij geen mens zijn?'

'Het COA doet wel wat, maar ze moeten van de regering mensen zoveel mogelijk onder druk zetten zodat ze, zeg maar, het leven hier zat zijn.'

Intimidatie komt in de gezinslocaties vaak voor, zo ervaren de meeste jongeren:

'Ze willen je bang maken: "als je dat niet doet, ga je naar de gevangenis". Tegen onze ouders zeggen ze: "je kinderen worden bij je weggehaald". Dat kan niet.'

De jongeren zijn van mening dat de Immigratie- en Naturalisatiedienst hen onnodig lang laat wachten:

'De immigratiedienst reageert niet snel. Ze laten je maar wachten. Wat de beslissing ook is, negatief of positief, maar laat ons niet wachten.'

AANBEVELINGEN

De jongeren die we hebben gesproken geven aanbevelingen over wat zij graag anders willen zien:

- Verbeter de situatie in de gezinslocaties.
- Bejegen de minderjarigen en hun ouders op de gezinslocaties met respect en zet hen of hun ouders niet onder druk.
- Laat de jongeren niet onnodig lang wachten en neem een snelle, maar zorgvuldige beslissing over hun toekomst.
- Beperk het aantal verhuizingen en informeer de minderjarigen en hun ouders hier tijdig over.
- Verbeter de zorg in de gezondheidscentra.

Verhuizen

Alle jongeren zijn, sinds ze in Nederland zijn aangekomen, meerdere keren verhuisd, vaak zonder dat ze wisten waarom ze (weer) weg moesten. Een van hen is in de afgelopen 3,5 jaar al negen keer verhuisd:

'Je krijgt een brief: je moet vandaag vertrekken. Of iemand komt bij jou thuis, en zegt: "ruim je spullen op, je moet weg".'

Een aparte procedure voor minderjarigen bij het verhuizen is er niet. De jongeren denken dat de mensen die dit werk moeten doen niet opgeleid zijn om met minderjarigen om te gaan:

'De manier waarop ze je vervoeren, alsof je crimineel bent, in een gevangenisauto, met geblindeerde ruiten en je spullen in een vuilniszak. Minderjarig? Dat maakt geen verschil.'

De jongeren vinden elke verhuizing moeilijk. Veel ouders spreken niet goed (genoeg) Nederlands, waardoor ze niet begrijpen wat er van hen gevraagd wordt. De jongeren onderhouden de contacten met de advocaat, hulporganisaties, de overheid en school:

'Ik ben de enige in het gezin die Nederlands spreekt. Dus ik moet alles regelen.'

Hulp

De bewoners van de gezinslocatie kunnen, als zij ziek zijn, naar het gezondheidscentrum voor asielzoekers (het GCA), maar daar zijn de jongeren niet tevreden over:

'De medische zorg is echt heel slecht. Op alles wat je zegt, antwoorden zij: "neem maar paracetamol". Of: "drink negen glazen water".'

In het gezondheidscentrum zijn niet altijd tolken beschikbaar. Soms tolken de kinderen voor hun ouders. Dat levert voor de kinderen veel stress op.

'Als je verdrietig bent of zo, dan kun je er daar niet over praten. Dan zeggen ze: "hier zijn meerdere mensen in dezelfde situatie, dus daarmee moet je gewoon leven".'

Kinderrechten & jeugdstrafrecht

Kinderrechtenbeginselen

- **Het belang van het kind en een pedagogische aanpak staan voorop in de toepassing van het jeugdstrafrecht** (artikel 3 en 40 IVRK).
- **De regering streeft naar de totstandkoming van aparte wetten, procedures, autoriteiten en instellingen voor kinderen die verdacht, vervolgd of veroordeeld worden voor het begaan van een strafbaar feit** (artikel 40 lid 3 IVRK).
- **Het beleid van de regering moet er op gericht zijn om zaken van minderjarigen waar dat mogelijk is 'buiten' het strafrecht om af te doen. Alternatieven voor detentie waaronder zorg, onderwijsvoorzieningen en toezicht en begeleiding moeten in ruime mate beschikbaar en toegankelijk zijn** (artikel 40 lid 3, sub b en lid 4 IVRK).
- **Vrijheidsbeneming wordt slechts als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke duur gehanteerd** (artikel 37 sub b IVRK).
- **Minderjarigen hebben recht op een volledige eerbiediging van hun privéleven gedurende alle stadia van het strafproces** (artikel 16 en artikel 40 lid 2, sub b IVRK).
- **Ieder kind dat van zijn of haar vrijheid wordt beroofd, wordt behandeld met menselijkheid en respect waarbij rekening wordt gehouden met zijn of haar leeftijd** (artikel 37 sub c IVRK).

Indicatoren	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Verskil met 2011
Totaal aantal door de politie gehoorde minderjarige verdachten ¹	68.897	59.750	52.817	49.015	44.911	41.463	- 8%
Totaal aantal in verzekeringstellingen minderjarigen	-	8.261	8.142	9.136	8.170	7.528	- 8%
Totaal aantal minderjarigen in justitiële jeugdinrichtingen ²	3.491	3.158	2.557	2.406	2.136	1.999	- 6%
Totaal aantal minderjarigen in justitiële jeugdinrichtingen op peildatum 1 januari ³	489	381	362	319	294	229	- 22%
% minderjarigen in voorlopige hechtenis in justitiële jeugdinrichtingen op peildatum 1 januari ³	66% (=322)	68% (=259)	73% (=265)	79% (=252)	74% (=219)	75% (=171)	
Gemiddeld aantal dagen voorlopige hechtenis	41	36	36	38	40	40	0%
Totaal aantal minderjarigen met een PIJ-maatregel op peildatum 1 januari ³	131	91	64	47	42	40	- 5%
Totaal aantal opgelegde gedrags-beïnvloedende maatregelen (GBM) ⁴	(GBM niet ingevoerd)	15	92	87	71	84	+ 18%

Bron: Ministerie van Veiligheid en Justitie, Dienst Justitiële Inrichtingen.

Beleidsaanbevelingen

- Houd bij het maken en evalueren van wetgeving en beleid rekening met de speciale positie van minderjarigen in het strafrecht en investeer in een kindgerichte, effectieve aanpak van jeugdcriminaliteit.
- Zorg dat ook minderjarigen met een OM-afdoening een laagdrempelige toegang hebben tot een onafhankelijke rechter.
- Geef herstelrecht een wettelijke basis in het jeugdstrafrecht.
- Schaf artikel 15 Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen af en regel dat minderjarigen maximaal drie dagen in de politiecel kunnen verblijven.
- Voer het adolescentenstrafrecht niet in voor minderjarigen van zestien en zeventien jaar en voer de omzetting pij-tbs-maatregel niet in voor minderjarigen.
- Neem een aparte bepaling op in de wet DNA-onderzoek bij veroordeelden waarin rekening wordt gehouden met de rechtspositie van minderjarigen.
- Ontwikkel beleid dat inzet op de afname van het aantal kinderen dat wordt opgesloten in een politiecel of justitiële jeugdinrichting en zorg dat strafzaken van minderjarige verdachten binnen zes maanden zijn afgerond.
- Betrek minderjarigen in justitiële jeugdinrichtingen bij het maken van beleid om geweld in gesloten instellingen te voorkomen.
- Zorg dat iedere jongere die vrijkomt uit een justitiële jeugdinrichting nazorg krijgt, zoals individuele begeleiding bij het regelen van een inkomen, huis, opleiding en werk.

Opvolging aanbevelingen uit 2012

Er is door de regering op het terrein van het jeugdstrafrecht veel in gang gezet en er zijn positieve ontwikkelingen zichtbaar in wetgeving, beleid en praktijk. De inhoud van het wetsvoorstel adolescentenstrafrecht is gewijzigd, met als gevolg dat het verhogen van de duur van de maximale jeugddetentie van twee naar vier jaar niet doorgaat. Het aantal minderjarigen dat met politie en justitie in aanraking komt, daalt nog steeds. De behandeling van kinderen in justitiële jeugdinrichtingen is verbeterd door te investeren in de bestaande programma's. Minister Opstelten van Veiligheid en Justitie heeft aangekondigd dat er medio 2013 een apart protocol komt voor minderjarigen in politie-

cellen. Het aanbod van alternatieven voor detentie is groter geworden vergeleken met een aantal jaren geleden. Er wordt gewerkt aan een ministeriële regeling voor de toepassing van herstelrecht. Hierbij wordt ook gekeken naar jeugdzaken. Staatssecretaris Teeven van Veiligheid en Justitie heeft in november 2012 aangekondigd dat voor jongeren tot 23 jaar, die een Verklaring Omtrent het Gedrag aanvragen, de terugkijktermijn in het justitieel register wordt verkort van vier naar twee jaar. Desondanks is geen enkele aanbeveling uit het Jaarbericht Kinderrechten 2012 in haar geheel opgevolgd, waardoor de aanbevelingen uit 2012 dit jaar allemaal zijn blijven staan.

Verblijf in de politiecel

In 2012 werden ruim 41.000 minderjarigen door de politie gehoord en werden ruim 7.500 minderjarigen in verzekering gesteld. Dit cijfer daalt ten opzichte van voorgaande jaren en daarmee hebben steeds minder kinderen met justitie te maken. Hiermee is echter de behandeling van kinderen die met politie en justitie te maken hebben nog niet zichtbaar verbeterd. Uit onderzoek van Defence for Children uit 2011 werd duidelijk dat de behandeling van minderjarigen in politiecellen in strijd is met het VN-Kinderrechtenverdrag. De cellencomplexen van politiebureaus zijn niet ingericht op het verblijf van minderjarige verdachten en de behandeling en rechtspositie van minderjarigen verschillen nauwelijks van die van volwassenen. Positief is dat in 2012 minister Opstelten van Veiligheid en Justitie, de Commissies van Toezicht, het Openbaar Ministerie en de politie toezeggingen hebben gedaan om verbeteringen door te voeren. UNICEF Nederland en Defence for Children vinden het zorgelijk dat de maximale termijn die minderjarigen in een politiecel mogen verblijven nog niet is ingekort. Voor twaalf- tot en met vijftienjarigen geldt een maximale wettelijke termijn op het politiebureau van negen dagen en vijftien uur en voor zestien- en zeventienjarigen is dit zestien dagen en vijftien uur. Nederland zou, net als de meeste landen om ons heen, deze termijn flink korter moeten maken. Dit betekent zo kort mogelijk, met als maximum drie dagen.

Adolescentenstrafrecht

Zoals blijkt uit het wetsvoorstel adolescentenstrafrecht is staatssecretaris Teeven van Veiligheid en Justitie niet van plan het voorbehoud van Nederland bij artikel 37 sub c van het VN-Kinderrechtenverdrag af te schaffen. Hierdoor blijft het mogelijk om minderjarigen van zestien en zeventien jaar te berechten volgens het volwassenstrafrecht. Daarmee wordt een belangrijke aanbeveling van het VN-Kinderrechtencomité niet opgevolgd. Het wetsvoorstel adolescentenstrafrecht is een verbetering voor 18- tot 23-jarigen, maar niet voor minderjarigen. Als het wetsvoorstel wordt ingevoerd, wordt in strafzaken van minderjarigen al in een vroeg stadium door de officier van justitie getoetst of het volwassenstrafrecht kan worden toegepast. UNICEF Nederland en Defence for Children vinden het zorgelijk dat de plannen voor het adolescentenstrafrecht de grenzen van het VN-Kinderrechtenverdrag opzoeken. Er is onvoldoende aangegeven hoe voorkomen wordt dat minderjarigen in justitiële jeugdinrichtingen worden samen geplaatst met volwassenen in de leeftijd van 18 tot 29 jaar. Het wetsvoorstel maakt mogelijk dat een pij-maatregel, zonder dat een jongere opnieuw een strafbaar feit pleegt, kan worden omgezet in een TBS-maatregel. Het gevolg is dat minderjarigen, onder wie de twaalf- tot en met vijftienjarigen, na afloop van de pij-maatregel nog lang en misschien zelfs levenslang vast kunnen blijven zitten.

1 Bron 2007: CBS/ WODC. Bron 2008-2011: op aanvraag Landelijk Programma Politie Jeugdtaak, vtsPN Landelijke GIDS database. Bron 2012: LCIO-office Bron BVI.
2 Aantal minderjarigen dat aanwezig was in een justitiële jeugdinrichting op 1 januari plus het aantal minderjarigen dat in de loop van het jaar in een justitiële jeugdinrichting is geplaatst.
3 Op 1 januari van het daarop volgende jaar. Bijvoorbeeld het cijfer uit 2012 is vastgesteld op 1 januari 2013.
4 Bron: Openbaar Ministerie en voor 2012 Kamerstukken II 2012-2013, 33 498, nr 6.

1 2 3 4 5

Het **deskundigenpanel** geeft dit onderdeel net als de twee voorgaande jaren een **3**. Er zijn diverse positieve ontwikkelingen op het terrein van jeugdstrafrecht waar te nemen en de scherpe kantjes zijn van het wetsvoorstel adolescentenstrafrecht af. Het deskundigenpanel vindt het wel belangrijk om de uitgangspunten van het jeugdstrafrecht niet uit het oog te verliezen bij de behandeling van dit wetsvoorstel. Ook op andere (beleids)terreinen mag dit niet gebeuren, zeker niet in tijden van bezuinigingen.

Onderzoekresultaten DNA-afname bij minderjarigen blijven uit

Uit door Defence for Children opgevraagde cijfers bij het Nederlands Forensisch Instituut blijkt dat het totale aantal registraties en daarmee ook het aantal registraties van minderjarigen in de DNA-databank snel toeneemt. Op 31 december 2012 waren 20.281 DNA-profielen geregistreerd als gevolg van een jeugdveroordeling. Dit is een toename van 2.968 registraties ten opzichte van december 2011. De Wet DNA-onderzoek bij veroordeelden maakt ten onrechte geen onderscheid tussen minderjarigen en volwassenen. Volgens UNICEF Nederland en Defence for Children moet er bij DNA-afname van minderjarige veroordeelden een belangenafweging worden gemaakt waarbij rekening wordt gehouden met de bijzondere positie van minderjarigen in het strafrecht. Staatssecretaris Teeven van Veiligheid en Justitie heeft twee jaar geleden, op 23 juni 2011, in een reactie op het advies van de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, toegezegd onderzoek te zullen doen naar de mogelijke ongelijkheid in de behandeling van minderjarige en meerderjarige veroordeelden. De reden is dat minderjarigen voor strafbare feiten vanuit pedagogische overwegingen vaker een taakstraf krijgen waarna zij op grond van de wet celmateriaal moeten afstaan. Volwassenen krijgen bij vergelijkbare strafzaken vaker een boete opgelegd waarna zij geen celmateriaal hoeven af te staan. UNICEF Nederland en Defence for Children vinden het kwalijk dat de staatssecretaris de onderzoekresultaten nog steeds niet heeft gepubliceerd.

Lang wachten op een rechterlijke uitspraak

Op 1 januari 2013 wachtte 75 procent van de jongeren in justitiële jeugdinrichtingen op een uitspraak van de rechter. Hiermee was in 2012, net als in de voorgaande jaren, ook het merendeel van de jeugdigen die in een justitiële jeugdinrichting verbleef verdachte en (nog) niet veroordeeld door de rechter. Volgens de normen die het Ministerie voor Veiligheid en Justitie hanteert, moet tachtig procent van de zaken in het jeugdstrafrecht binnen zes maanden zijn afgedaan. Uit het Jaarbericht 2012 van het Openbaar Ministerie uit mei 2013 blijkt dat er in 2012 slechts in 56 procent van de zaken van minderjarigen binnen zes maanden (180 dagen) een eindvonnis was. De Hoge Raad hanteert in haar uitspraak van 17 juni 2008, zonder te toetsen aan het VN-Kinderrechtenverdrag, de veel langere termijn van zestien maanden. Een stap voorwaarts is dat steeds meer rechters wel het VN-Kinderrechtenverdrag in hun afweging betrekken en tegen de rechtspraak van de Hoge Raad in, het Openbaar Ministerie niet-ontvankelijk verklaren vanwege het overschrijden van de redelijke termijn.

Betrek jongeren bij beleid

Jongeren in justitiële jeugdinrichtingen denken en praten graag mee over beleid. Zij hebben het recht om hun mening te geven over hun verblijf in de instelling. In 2012 voerde Defence for Children samen met vijf jongeren vijftien gesprekken met jongeren in justitiële jeugdinrichtingen over het leefklimaat, de veiligheid en het voorkomen van geweld in de instellingen. Het belangrijkste is het voor jongeren dat zij iemand hebben die ze kunnen vertrouwen. Zij geven onder andere aan dat het risico op geweld en machtsmisbruik een probleem is in instellingen en dat er nog veel te verbeteren is aan het beleid omtrent de toepassing van groepsstraffen en afzonderingsmaatregelen. Jongeren hebben behoefte aan goede en duidelijke informatie, met name in de eerste weken van hun verblijf in een instelling. Defence for Children signaleert naar aanleiding van de gesprekken dat er onvoldoende bekend is over de ervaringen van jongeren in justitiële jeugdinrichtingen. Betrouwbare cijfers en de stem van zowel jongeren als het personeel moeten een basis zijn bij het evalueren en het verder verbeteren van het beleid.

Goede nazorg bij terugkeer maatschappij

Op grond van de wet hebben jongeren in een justitiële jeugdinrichting het recht op resocialisatie. Een belangrijk onderdeel hierbij vormt nazorg. De wet kent inmiddels verschillende mogelijkheden om nazorg een verplichtend karakter te geven. UNICEF Nederland en Defence for Children vinden echter dat de nazorg aan deze jongeren in de praktijk tekort schiet. De jongeren missen belangrijke vaardigheden als zij weer terugkeren in de maatschappij. Vaak ontbreekt het hen aan een sociaal

Reacties uit het werkveld

Vooraf in de vroege fase van politie-verhoren bevinden jeugdige verdachten zich in een uiterst kwetsbare positie. Deze kwetsbaarheid dient zoveel mogelijk 'gecompenseerd' te worden door specifieke wettelijke waarborgen die recht doen aan de bijzondere positie en behoeften van de jeugdige alsook aan de context van het jeugdstrafproces en de rol van het politieverhoor daarin. Sinds de uitspraak van het EHRM in de Salduz-zaak is in dit verband – voor wat betreft de effectuering van het recht op rechtsbijstand – al zeker vooruitgang geboekt, maar er is nog veel werk te verzetten.

mr. dr. Dorris de Vocht,
universitair docent straf- en strafprocesrecht aan de Maastricht University

Zou het waar zijn? Is er werkelijk sprake van een daling van de jeugdcriminaliteit? De cijfers van de afgelopen jaren wijzen wel in die richting. Maar waarom zouden we hier nu wel geloof aan hechten terwijl we de stijging in voorgaande jaren altijd met de nodige scepsis beoordeelden? Tijd voor diepgaand onderzoek naar de achtergronden van jeugdcriminaliteit en naar het hoe en waarom van toe- of afname. Zijn jongeren braver geworden, of is het ander beleid? Meer of juist minder zout op slakken leggen? Toleranter of juist strenger ten aanzien van gedrag van jongeren? Ik ben benieuwd, maar helemaal overtuigd ben ik nog niet.

prof. dr. Peter van der Laan,
bijzonder hoogleraar reclassering aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

netwerk van mensen die kunnen helpen bij problemen met geld, het vinden van een opleiding of werk, het invullen van formulieren, hun administratie of het maken van bezwaar tegen aanmaningen. De jeugdreclassering of andere hulpverleners krijgen het in de tijd dat zij een jongere kunnen begeleiden niet altijd voor elkaar om voor een jongere een school, stage of baan te vinden. Er is te weinig hulp voor een te korte periode beschikbaar om een goede start te kunnen maken na het verblijf in de jeugdinstelling. Uit klachten van en gesprekken met jongeren wordt duidelijk dat zij, na het verblijf in een instelling, in eerste instantie een duidelijk aanspreekpunt nodig hebben en, langer dan nu het geval is, hulp bij praktische zaken. Met het oog op de bezuinigingen in 2013 en 2014 en de veranderingen die de transitie Jeugdzorg met zich meebrengt, is te verwachten dat de verbeteringen die zijn toegezegd om de nazorg aan jongeren die uit een justitiële jeugdinstelling komen te verbeteren, onder druk komen te staan.

Kinderrechten & jeugdstrafrecht

In gesprek met jongeren

Defence for Children sprak in aparte interviews met drie meisjes en twee jongens tussen de 15 en 22 jaar over hun ervaringen met politie, justitie en in justitiële jeugdinrichtingen.

Ervaringen van jongeren in een politiecel

Twee jongeren vertelden hoe zij hun verblijf in de politiecel hebben ervaren:

'Alles in een politiecel is van ijzer en het is er koud. 's Nachts heb ik drie keer om een extra deken gevraagd. En je hoort mensen gillen. In de cel naast me hoorde ik een man praten over wat hij had gedaan. Toen ik door de gang meeliep naar het verhoor, zag ik onderweg een cel openstaan. Er zat een vrouw op de grond. Het was net zoals je in films ziet, het was echt heel erg eng. Ik heb geen oog dicht gedaan die nacht.'

'Ik dacht dat ik wel binnen een half uur naar huis zou mogen, maar ik moest drie dagen in de politiecel blijven. Ik zat ook ongeveer tien uur in een wachtcel, daar is alleen een harde bank. Er is niks te doen. Ik kwam heel versuft aan bij het politieverhoor.'

Na afloop van een verblijf in de politiecel hebben jongeren daar vaak nog last van:

'Ik heb paniekaanvallen gehad toen ik in de cel zat. Ik kreeg geen lucht, het is er zo klein. Dat heb ik nu nog wel eens als ik er aan terugdenk. Ik word nog steeds heel erg bang als ik een politieauto zie.'

Politieverhoor

Het politieverhoor kan een ingrijpende ervaring zijn. De jongeren geven onder meer aan dat het kan voelen alsof je schuldig bent:

'Ze doen alsof je het hebt gedaan. Zodat je gaat denken, zou ik het niet toch gedaan kunnen hebben? Ze brengen het zo alsof je, als je de waarheid zegt, sneller naar huis kan. Dan kunnen ze zomaar iets uit je halen wat je niet hebt gedaan.'

Een andere jongere heeft dat ook zo ervaren:

'Ik heb gewoon meegewerkt, maar niet alles klopte waarvan ze me beschuldigden. De politie zei een paar keer dat ik zat te liegen. Daardoor voelde ik me onder druk gezet.'

Lang wachten op een beslissing van de rechter

Bij eenvoudige delicten, maar ook bij zwaardere, kan het lang duren tot er een definitieve uitspraak van een rechter is:

'Ik vind dat de politie zich niet met de ruzie tussen mij en mijn schoolgenoot had hoeven bemoeien. Deze ruzie had ik zelf ook wel kunnen oplossen. Achteraf hebben we het uitgepraat, maar de zaak loopt nog steeds.'

DNA-afname bij minderjarigen

Wie eenmaal door de rechter is veroordeeld, kan een bevel krijgen van de officier van justitie om DNA af te staan:

'Ik vind het [afstaan van DNA-materiaal] niet nodig als het om zo'n klein conflict gaat, zoals een duwpartijtje op school. Ik snap wel dat het handig is, maar alleen bij mensen die wat criminelers zijn. Eerst was ik dus niet akkoord, maar ik moest wel, want anders zouden ze me komen ophalen.'

Het verblijf in een justitiële jeugdinrichting en daarna

Jongeren geven aan dat opgesloten zijn in een justitiële jeugdinrichting hen onzeker en angstig maakt. Hun vertrouwen wordt soms geschonden door het personeel:

'Wat echt belangrijk is, is dat je iemand hebt die je kunt vertrouwen. Begeleiders moeten zich ervan bewust zijn welke informatie vertrouwelijk is.'

Na het verblijf in een justitiële jeugdinrichting moeten jongeren hun plek in de maatschappij vinden. Ze weten lang niet altijd waar ze terecht kunnen met problemen over geld, opleiding, werk en het verwerken van traumatische ervaringen:

'Soms ben ik echt boos dat ze me op deze manier hebben laten gaan na al die jaren.'

AANBEVELINGEN

De jongeren die we hebben gesproken geven aanbevelingen over wat zij graag anders willen zien:

- Ze moeten echt beter kijken voor ze iemand in verzekering stellen. Je moet gewoon thuis kunnen wachten tot je verhoord wordt. Of de politie zou naar jou toe moeten komen voor het verhoor.
- De politie mag wat vriendelijker zijn. Ik vind dat de politie niet moet zeggen dat je eerder weg mag als je bekend.
- De politiecellen mogen niet zo koud zijn en ze moeten er kinderen niet tussen volwassenen zetten.
- DNA zouden ze alleen moeten afnemen bij iemand die echt een zwaar delict heeft gepleegd.
- De directeur, beleidsmakers en politici moeten zelf met jongeren in justitiële jeugdinrichtingen gaan praten en ze vragen mee te denken over het beleid.

Kinderrechten & jeugdzorg

Kinderrechtenbeginselen

- **Het belang van het kind staat centraal in de jeugdzorg** (artikel 3 lid 1, 9 lid 1, 18, en 20 lid 1 IVRK).
- **Kinderen hebben inspraak in de jeugdzorg en ook hun ouders en verzorgers worden er actief bij betrokken** (artikel 12, 9 lid 2, 5 en 18 lid 1 IVRK).
- **Er moet extra aandacht voor bijzonder kwetsbare kinderen zijn** (artikel 19, 20, 22 lid 2, 23, 39 IVRK).
- **Alles moet erop gericht zijn het kind op te laten groeien in een veilige omgeving, dit geldt ook voor kinderen die niet thuis kunnen opgroeien** (artikel 19, 3 lid 2 en 3 IVRK).
- **De inzet is om jeugdzorg in het gedwongen kader te voorkomen** (artikel 3 lid 2, 9 lid 1, 20, 25 en 37 IVRK).
- **Uithuisplaatsing in een instelling voor gesloten jeugdzorg mag alleen als een uiterste maatregel worden ingezet, voor de kortst mogelijke passende duur** (artikel 3 lid 3, 20 en 37 sub a IVRK).
- **Voor de jeugdzorg moeten er voldoende middelen beschikbaar zijn** (artikel 3 lid 2 en 3, 4, 18 lid 2, 19 lid 2 IVRK).

Indicatoren

Indicatoren	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Verskil met 2011
Kinderen op wachtlijst Bureau Jeugdzorg ¹	6.310	5.510	1.803	2.873	2.974	2.859	- 4%
Kinderen op de wachtlijst met vervangende zorg ²	2.459	2.104	1.083	1.540	1.583	1.476	- 7%
Aantal minderjarigen in de gesloten jeugdzorg ³	-	-	2.038	2.952	3.261	X	
Aantal kinderen in de pleegzorg ³	11.671	11.805	19.705	20.180	20.994	X	
Aantal ondertoezichtstellingen ⁴	29.503	32.147	33.168	32.565	32.062	X	
Aantal cliënten in de provinciaal gefinancierde jeugdzorg ³	66.233	70.805	74.810	78.039	79.352	X	

1 Voor de jaren 2007-2009 geldt 1 januari als peildatum en is de bron *Kamerstukken II 2011-12 31 839, nr. 137*. Vanaf 2010 is de peildatum 1 juli en is de bron *Kamerstukken II 2012-2013 31 839, nr. 255*.

2 Peildatum 1 juli 2012.

3 Jeugdzorg Nederland, Brancherapportage Jeugdzorg 2011. Aantal minderjarigen dat is behandeld in een accommodatie voor gesloten jeugdzorg gedurende het gehele jaar, waarvan 2.579 unieke.

4 CBS StatLine, geraadpleegd op 8 april 2013.

Beleidsaanbevelingen

- Waarborg tijdens de transitieperiode de continuïteit van de jeugdzorg.
- Garandeer dat alle minderjarigen de zorg krijgen die ze nodig hebben en stel hiervoor landelijk uniforme minimumeisen.
- Versterk de rechtspositie van minderjarigen in de gesloten jeugdzorg.
- Zie er op toe dat plaatsing in een instelling voor gesloten jeugdzorg een uiterst middel is.
- Waarborg de veiligheid van uit huis geplaatste minderjarigen.
- Geef volledige duidelijkheid over de wachtlijsten in de jeugdzorg en blijf investeren in het wegwerken daarvan.
- Zie erop toe dat de meldingen van alle Bureaus Jeugdzorg aan de Raad voor de Kinderbescherming van goede kwaliteit zijn.

Opvolging aanbevelingen uit 2012

Er is in 2012 veel aandacht geweest voor bijna alle in het Jaarbericht 2012 gegeven beleidsaanbevelingen. Toch blijft een deel van de beleidsaanbevelingen uit 2012 ook in 2013 van kracht. Er worden nog steeds veel jongeren in instellingen voor gesloten jeugdzorg geplaatst. Er is weliswaar aandacht voor de verbetering van de veiligheid van minderjarigen in instellingen en pleeggezinnen, maar deze richt zich voornamelijk op seksueel geweld en niet op andere vormen van geweld. Ook is de kwaliteit van de meldingen van de Bureaus Jeugdzorg aan de

Raad voor de Kinderbescherming nog steeds niet overal op orde. Positief is dat het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport de toezegging heeft gedaan dat er na 1 januari 2015 één wettelijk kwaliteitssysteem zal komen voor alle zorg voor de jeugd en dat de Inspectie Jeugdzorg hierop toezicht zal houden. Daarnaast is de toezegging gedaan dat jeugdzorg die voor 1 januari 2015 wordt gegeven in ieder geval gedurende één jaar zal doorlopen. Hiermee lijkt de continuïteit in de jeugdzorg tijdens de transitie gewaarborgd.

Stelselherziening jeugdzorg

Met ingang van 1 januari 2015 zullen de gemeenten verantwoordelijk worden voor alle vormen van jeugdhulp (inclusief specialistische hulp zoals de jeugd-ggz, jeugd-ivb en gesloten jeugdhulp) en de uitvoering van kinderschermingsmaatregelen en jeugdreclassering. UNICEF Nederland en Defence for Children onderschrijven de gedachten achter deze stelselherziening: eerdere ondersteuning, zorg op maat en betere samenwerking rond het kind en het gezin. De stelselherziening biedt dan ook kansen. Tegelijkertijd zijn er ook zorgen. De stelselherziening brengt namelijk risico's met zich mee voor grote groepen kwetsbare kinderen.

De transitiecommissie Stelselherziening Jeugd, die is ingesteld om de voortgang te monitoren, uitte hierover in haar eerste rapportage in januari 2013 haar zorgen. De commissie vreest dat de gemeenten niet tijdig klaar zullen zijn om de verantwoordelijkheid te kunnen dragen, waardoor de continuïteit van de jeugdzorg onvoldoende gewaarborgd is. UNICEF Nederland en Defence for Children delen de zorgen van de commissie. Alleen als alle gemeenten er klaar voor zijn, kan en mag de stelselherziening doorgang vinden. Daarnaast is er nog een aantal grote zorgen: krijgen alle kinderen na 1 januari 2015 de zorg die zij nodig hebben; ontstaan er landelijk grote verschillen in het aanbod van zorg; en is de rechtspositie van kinderen in de gesloten jeugdzorg wel voldoende gewaarborgd?

Het verdwijnen van het 'recht' op jeugdzorg, de grote beleidsvrijheid die gemeenten krijgen om de jeugdhulp vorm te geven en de bijkomende forse bezuinigingen kunnen tot gevolg hebben dat kinderen niet altijd de best passende zorg krijgen. De gemeenten zijn namelijk zelf verantwoordelijk voor het inkopen van jeugdhulp. Zij hebben hierin een grote vrijheid, waarbij budgettaire motieven ook een rol kunnen spelen. De kwaliteit en het aanbod van de jeugdhulp en de voorwaarden kunnen per gemeente enorm gaan variëren. Het gevolg hiervan kan zijn dat een kind met vrijwel dezelfde problematiek in de ene gemeente wel jeugdhulp krijgt en in een andere niet. Landelijk grote verschillen kunnen (feitelijke) ongelijkheid met zich meebrengen. Op grond van het VN-Kinderrechtenverdrag dient de regering ervoor te zorgen dat ieder kind verzekerd is van de bescherming en de zorg die nodig zijn voor zijn welzijn. Dat betekent dat Nederland een goed functionerend en kwalitatief hoogwaardig aanbod aan jeugdhulp dient te hebben, dat kind en zijn ouders adequaat kan ondersteunen wanneer dat nodig is. UNICEF Nederland en Defence for Children dringen erop aan te waarborgen dat alle gemeenten in staat zullen zijn dit te bieden, waarbij het belang van het kind en niet de budgettaire motieven, voorop staat.

Gesloten jeugdzorg

In het conceptwetsvoorstel van de Jeugdwet wordt ook de plaatsing in de gesloten jeugdzorg geregeld. UNICEF Nederland en Defence for Children vinden het een gemiste kans dat de stelselherziening voor de regering geen aanleiding is geweest om de rechtspositie van kinderen in de gesloten jeugdzorg te versterken. Ook is er nog steeds geen zicht op de harmonisatie van regelgeving ten aanzien van kinderen in geslotenheid (justitiële jeugdinrichtingen, gesloten ggz-afdelingen en de gesloten

1 2 3 4 5

Het **deskundigenpanel** geeft dit onderdeel, net als de drie voorgaande jaren, een **3**. Het is volgens het panel onrustig in de jeugdzorg vanwege de op handen zijnde transitie. Er wordt van spelers in het jeugdzorgveld veel gevraagd. Er zijn veel zorgelijke geluiden te horen over de snelheid waarmee de transitie jeugdzorg en de nieuwe Jeugdwet moeten worden geregeld. Tegelijk is er oog voor extra kwaliteitseisen voor de justitiële vormen van jeugdzorg. Kinderen mogen niet de dupe worden van beleidsafspraken en bezuinigingen en verdienen de hulp die nodig is bij het opgroeien.

Reacties uit het werkveld

Minderjarigen (en hun ouders) die te maken krijgen met (toeleiding naar (gedwongen)) zorg, in pleeggezinnen, (gesloten) jeugdzorginstellingen, ggz-instellingen of justitiële jeugdinstellingen, verkeren in een afhankelijke positie ten opzichte van hun verzorgers, behandelaars en gezinsvoogden. Het is dan ook belangrijk dat deze minderjarigen ondersteuning kunnen krijgen van een vertrouwenspersoon. In het toekomstige jeugdzorgstelsel moeten de beschikbaarheid, de deskundigheid (onder meer door het stellen van wettelijke kwaliteitseisen) en de onafhankelijkheid van de vertrouwenspersoon voor alle cliënten die jeugdhulp ontvangen dan ook gewaarborgd zijn.

drs. Ineke Glissenaar,
*directeur Advies- en Klachtenbureau
Jeugdzorg*

Het verzekerde recht op zorg verdwijnt in het nieuwe jeugdstelsel, zonder dat jeugdigen en ouders in het nieuwe stelsel duidelijkheid en zekerheid krijgen dat hun noodzakelijke (medische) zorg en ondersteuning altijd toegankelijk, beschikbaar en van goede kwaliteit zijn. Jeugdigen worden afhankelijk van de gemeente voor zorg. Het kan en mag niet zo zijn dat een jeugdige met een ggz-stoornis straks geen passende zorg krijgt, omdat bij gemeenten het geld op is, dat het type zorg niet ingekocht is of de leveringsplicht van gemeenten ontbreekt. Geestelijke gezondheidszorg voor kinderen en jongeren moet dan ook een verzekerd recht blijven!

drs. Michelle Vogels,
*senior beleidsmedewerker jeugd en
maatschappelijke participatie bij het
Landelijk Platform GGZ*

jeugdzorg), al is ZonMw wel gestart met een wetsevaluatie gedwongen zorg. Een ander punt van grote zorg betreft de introductie van twee mogelijkheden in het conceptwetsvoorstel van de Jeugdwet waarbij de vrijheid van kinderen kan worden ontnomen, zonder dat hieraan een beslissing van een rechter of een onafhankelijke commissie ten grondslag ligt: de voorwaardelijke machtiging gesloten jeugdzorg en de opheffing van de schorsing van een machtiging gesloten jeugdzorg.

De eerste houdt in dat een minderjarige in de gesloten instelling wordt geplaatst, als hij of zij zich niet houdt aan de door de rechter opgelegde voorwaarden van de voorwaardelijke machtiging. De tweede mogelijkheid betreft de schorsing van de machtiging, waarbij een jongere weer terug in een gesloten instelling geplaatst kan worden als hij of zij zich niet aan de voorwaarden heeft gehouden. Beide kunnen zonder rechterlijke toets gaan plaatsvinden. UNICEF Nederland en Defence for Children stellen vast dat hierdoor de rechten van deze kinderen geschonden worden.

Ondanks dat plaatsing in gesloten jeugdzorg een vorm van vrijheidsbeneming is die met grote terughoudendheid moet worden toegepast, worden in Nederland in vergelijking met andere landen veel kinderen wegens ernstige ontwikkelingsproblematiek geplaatst in gesloten jeugdzorginstellingen. In 2011 zijn 700 minderjarigen van de ene instelling voor gesloten jeugdzorg overgeplaatst naar de andere instelling voor gesloten jeugdzorg. Het is onduidelijk waarom er zoveel kinderen zijn overgeplaatst. Hoeveel unieke kinderen er in eerdere jaren zijn geplaatst is niet te achterhalen, zodat een goede vergelijking met eerdere jaren niet mogelijk is. Uit een verkenning van Defence for Children uit juni 2013 blijkt dat er onvoldoende alternatieven zijn voor de gesloten jeugdzorg. Investering in deze alternatieven is noodzakelijk, omdat uithuisplaatsing in een instelling voor gesloten jeugdzorg alleen als uiterste maatregel mag worden toegepast, voor de kortst mogelijke duur. Alternatieven, zoals het aanbieden van passende ambulante of residentiële zorg, zorgen ervoor dat de instroom in de gesloten jeugdzorg wordt beperkt en de doorstroom naar meer open vormen van jeugdzorg wordt gefaciliteerd, zodat de verblijfsduur verkort wordt.

Ondertoezichtstellingen en uithuisplaatsingen

In 2011 waren er 32.062 minderjarigen onder toezicht gesteld, een lichte daling ten opzichte van 2010. UNICEF Nederland en Defence for Children blijven zich zorgen maken over de kwaliteit van de jeugdbescherming. Zo bleek dat in slechts 33 procent van de gevallen een eerste ontmoeting met de jeugdbeschermer binnen vijf dagen na het uitspreken van de ondertoezichtstelling plaatsvindt. Daarnaast bleek al eerder uit onderzoek van de Inspectie Jeugdzorg dat er onvoldoende zicht is op de veiligheid van de kinderen die op de wachtlijsten van de Bureaus Jeugdzorg staan. De Inspectie Jeugdzorg heeft in 2012 de Stichting Gereformeerde Jeugdzorg (SGJ) en de William Schrikker Groep (WSG) onder verscherpt toezicht gesteld, omdat niet aan de gestelde kwaliteitseisen werd voldaan (SGJ) en de risico's voor de veiligheid van kinderen niet goed werden ingeschat (WSG). Juist bij minderjarigen die onder toezicht zijn gesteld en uit huis zijn geplaatst, bij wie de rechter dus heeft vastgesteld dat er sprake is van een ernstige ontwikkelingsbedreiging en dat de kinderen niet thuis kunnen opgroeien, moeten de kwaliteit van het hulpaanbod en het toezicht op de veiligheid, gewaarborgd zijn. Een ander punt van zorg is het gebruik van onderaannemers in de jeugdzorg, de zogenaamde particuliere zorgaanbieders, in 2012 gebeurde dit 177 keer. In maart 2013 rapporteerde de Inspectie Jeugdzorg over de kwaliteit van particuliere zorgaanbieders in het onderzoek Onderaannemers in de Jeugdzorg. In het eindoordeel van de Inspectie halen drie van de acht onderzochte onderaannemers een onvoldoende, waarop één instelling direct is gesloten.

Kinderrechten & jeugdzorg

In gesprek met jongeren

Defence for Children sprak met twee jongens en twee meiden tussen de vijftien en zeventien jaar die in een jeugdzorg plus instelling verblijven en lid zijn van de jongerenraad daar. Daarnaast sprak Defence for Children apart met Lara (niet haar echte naam), negentien jaar oud, over haar ervaringen in de jeugdzorg. Zij heeft vanaf haar negende jaar te maken gehad met jeugdzorg.

Gezinsvoogd

De jongeren hebben in de jaren dat ze met jeugdzorg te maken hadden veel verschillende gezinsvoogden gehad:

'Het is belangrijk dat je steeds dezelfde persoon hebt. Die kent jouw zaak ook beter.'

'Soms kwam mijn voogd praten, maar het voelde alsof hij niet luisterde. Hij wist van tevoren al welke wegen hij wilde bewandelen en daarover had ik niets meer te zeggen. Aan het einde van zo'n gesprek ben je nog niets opgeschoten.'

'Er wordt veel bedreigd door voogden: "als je dit niet doet, dan ga je gesloten". Dus nee, op voogden heb ik het niet zo.'

De jongeren vinden dat ze geen hulp hebben gekregen voordat ze in een gesloten jeugdzorginstelling terecht kwamen:

'Je staat een jaar op de wachtlijst terwijl het probleem alleen maar erger wordt. Je gaat van crisisopvang naar crisisopvang en dat is ook geen oplossing. Daardoor zit ik nu gesloten.'

Nazorg

De jongeren geven aan dat zij niet zijn voorbereid op wat ze moeten doen als ze uit een gesloten instelling komen. Op kleine, praktische dingetjes worden ze wel voorbereid, maar de jongeren ervaren dat ze de meeste dingen zelf moeten regelen, zoals werk, stage en woonruimte:

'Ik word overal afgewezen, omdat ik dan te "zwaar" ben, want ik kom uit een gesloten inrichting.'

'Het voelt alsof je vier jaar bezig bent met jeugdzorg en eigenlijk niks hebt bereikt.'

Jongeren zijn bang voor terugval in verkeerd gedrag en vrezen voor crisisopvang als ze buiten de instelling zijn:

'Acht van de tien jongeren die uit instellingen komen, redden het niet, die zie je nu werkloos rondlopen.'

Ruzies en frustraties

De jongeren vinden dat de veiligheid in een instelling niet alleen afhangt van de leiding, maar ook van welke jongeren je bij elkaar zet. De jongeren geven aan dat er veel ruzies en frustraties zijn binnen een leefgroep:

'Bepaalde jongeren moet je gewoon niet bij elkaar zetten.'

De jongeren geven aan dat sommige begeleiders de jongeren niet aankunnen, hen niet goed begrijpen en zich niet kunnen inleven in de jongeren. De jongeren zouden zich veiliger voelen als er echt naar hen geluisterd wordt wanneer er bijvoorbeeld ruzie is:

'Er wordt vaak gezegd: "sta er boven", maar dat is heel moeilijk. Dat lukt een, twee, drie keer, maar uiteindelijk komen de frustraties er toch uit. Daar kan je niet altijd boven staan, al helemaal niet als je "hier" zit.'

Lara heeft vanaf haar negende jaar te maken gehad met jeugdzorg.

Lara: 'Ik was negen jaar en toen kwam ik op een groep te zitten waar de rest twaalf tot negentien jaar was. Ik was de jongste op de groep en dat ging heel snel fout. Ik voelde mij niet veilig. Het was echt een hel. Al vanaf mijn twaalfde heb ik gezegd: "Zet mij in een pleeggezin, zet mij op een vaste plek, want ik wil niet meer verhuizen". Op een gegeven moment kreeg ik een onderzoek en daar kwam uit dat ik hechtingsproblematiek heb. Dat heb ik niet zo maar ontwikkeld, dat komt ook door de jeugdzorg. Hier heb ik nog steeds last van.

Toen ik voor de eerste keer aankwam bij een gesloten instelling was het al elf uur 's avonds en mocht ik niet meer naar de slaapzaal. Ik moest in de iso[leer]cel slapen, terwijl ik echt rustig was. Want ik had helemaal niets gedaan. Opeens word ik opgesloten tussen vier muren, met een ijzeren toiletje, een scheurjurk aan en een matras op de grond. Ik vond het echt afschuwelijk daar. Dat is het moment dat je breekt. Ik heb geschreeuwd en gehuild. Het was heel traumatisch.'

AANBEVELINGEN

De jongeren die we hebben gesproken geven aanbevelingen over wat zij graag anders willen zien:

- Luister naar jongeren, neem hen serieus.
- Leef je als gezinsvoogd en medewerkers in een jeugdzorginstelling meer in, in de jongeren.
- Start op tijd met nazorg en zorg ervoor dat deze verbetert.
- Zorg voor onderwijs op maat.
- Vergroot de veiligheid in de instelling, wees hier duidelijk en transparant over.
- Creëer een zo normaal mogelijke gezinssituatie voor elke jongere en beperk het aantal verhuizingen.

Kinderrechten & kindermishandeling

Kinderrechtenbeginselen

- Het belang van het kind staat centraal in de bestrijding van kindermishandeling (artikel 3 en 19 IVRK).
- Kinderen moeten worden beschermd tegen alle vormen van kindermishandeling, binnen en buiten het gezin (artikel 19 en 34 IVRK).
- Mishandelde kinderen en hun ouders moeten passend geholpen en ondersteund worden (artikel 19 en 39 IVRK).
- Ouders worden actief ondersteund bij de opvoeding van hun kind (artikel 5 en 18 IVRK).

Indicatoren

Indicatoren	2008	2009	2010	2011	2012 ³
Aantal wachtenden AMK langer dan vijf dagen ¹	395	279	15	X	X
Aantal AMK-onderzoeken	16.156	16.587	18.076	19.254	X
Aantal AMK-adviezen	36.790	42.849	43.925	46.739	X
Gemiddelde doorlooptijd in weken tussen melding en einde onderzoek AMK ²	11,5	11,3	11,1	X	X

1 Bron: Kamerstukken II 2010-11 31 839, nr. 51.

2 Bron: Brancherapportage Jeugdzorg 2010, Jeugdzorg Nederland. De cijfers gaan over het eerste kwartaal van het betreffende jaar.

3 De cijfers over 2012 zijn niet beschikbaar, zie de inleiding bij dit Jaarbericht Kinderrechten op pagina 9.

Beleidsaanbevelingen

- Voer landelijke regie over de preventie en aanpak van kindermishandeling.
- Investeer in de preventie van kindermishandeling en maak het prioriteit in de publieke gezondheidszorg en de jeugdzorg.
- Zorg voor specifieke aandacht voor groepen kinderen die extra risico lopen om slachtoffer te worden van mishandeling.
- Investeer in het vergroten van de deskundigheid en vaardigheden van (toekomstige) beroepskrachten over kindermishandeling en zorg voor structurele aandacht voor kindermishandeling in beroepsopleidingen.
- Zorg dat de veiligheid en het belang van het kind de leidende beginselen worden in het nieuwe jeugdzorgstelsel.
- Zorg dat in iedere regio een Multidisciplinair Centrum Kindermishandeling beschikbaar is zodat ieder mishandeld kind een zorgvuldig en deskundig multidisciplinair onderzoek en gespecialiseerde hulp kan krijgen.
- Realiseer een landelijk dekkend gespecialiseerd zorgaanbod voor mishandelde kinderen en hef de juridische belemmeringen in de toegang tot deze zorg op.
- Investeer in de strafrechtelijke aanpak van kindermishandeling en verbeter de rechtspositie van minderjarige slachtoffers en getuigen.

Opvolging aanbevelingen uit 2012

Het is positief dat de aanpak van kindermishandeling hoog op de politieke agenda staat en dat de Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling met ingang van 1 juli 2013 in werking zal treden. Toch schiet het overheidsbeleid nog te kort in visie, coördinatie en daadkracht. Er wordt veel over kindermishandeling gesproken, maar daadwerkelijk grote stappen voorwaarts zijn niet gezet. Alle beleidsaanbevelingen voor het thema kindermishandeling uit het Jaarbericht Kinderrechten 2012 blijven daarom van kracht.

Het plan is dat na de invoering van de nieuwe Jeugdwet vanaf 1 januari 2015 de regie over de preventie en de aanpak van kindermishandeling bij de gemeenten komen te liggen. UNICEF Nederland en Defence for Children vinden dat een zorgelijke ontwikkeling: de overheid kan de primaire verantwoordelijkheid voor de bescherming van kinderen tegen kindermishandeling, die zij met de ratificatie van het VN-Kinderrechtenverdrag is aangegaan, niet alleen overlaten aan lokale of regionale overheden. Een integrale aanpak van kindermishandeling vraagt om regie en concrete kaders van de centrale overheid.

Preventie

In 2010 zijn ruim 118.000 kinderen slachtoffer geworden van kindermishandeling, zo bleek in 2011 uit de *Nationale Prevalentiestudie Kindermishandeling van Kinderen en Jeugdigen* van de Universiteit Leiden en TNO. In een rapport uit 2012 van het Centraal Bureau voor de Statistiek werd duidelijk dat in 2011 kinderen in de leeftijdsgroep van nul tot en met vier jaar oververtegenwoordigd waren in de meldingen bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK). In de visie van UNICEF Nederland en Defence for Children is het dan ook zeer zinvol te investeren in een actief preventiebeleid en adequate voorlichting over geweldloos opvoeden. Er moet volgens UNICEF Nederland en Defence for Children ook meer aandacht komen voor preventie van kindermishandeling bij andere groepen kinderen met een verhoogd risico, zoals kinderen met een handicap, kinderen van ouders die verslaafd zijn of psychische problemen hebben en kinderen die uit huis geplaatst zijn in instellingen en pleeggezinnen. In oktober 2012 presenteerde de commissie Samson het rapport *Omringd door zorg, toch niet veilig*. Uit dit rapport blijkt dat kinderen die door de Staat uit huis zijn geplaatst in instellingen of pleeggezinnen een verhoogd risico lopen om slachtoffer te worden van seksueel geweld. Jeugdzorg Nederland heeft naar aanleiding van dit rapport de onafhankelijke commissie Rouvoet ingesteld die een kwaliteitskader heeft ontwikkeld waarmee uitvoering wordt gegeven aan de aanbevelingen van de commissie-Samson.

Signaleren, melden en stoppen van kindermishandeling

In 2011 zijn er 65.992 meldingen gedaan bij het AMK: 19.254 van deze meldingen hebben geleid tot een onderzoek. In 43.925 zaken gaven de AMK-medewerkers advies en ondersteuning. Dit is ten opzichte van 2010 een stijging van 6,5 procent van het aantal onderzoeken en een stijging van 6,4 procent van het aantal adviezen. Hieruit kan echter niet worden afgeleid dat er meer slachtoffers zijn van kindermishandeling. Volgens staatssecretaris Van Rijn van Volksgezondheid, Welzijn en Sport weten professionals en burgers beter de weg naar het AMK te vinden en is de bereidheid om te melden toegenomen.

Uit het onderzoek van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport naar de bekendheid, het draagvlak en het gebruik van de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling uit december 2012, blijkt dat nog maar 51 procent van de professionals in het onderwijs, zorg, welzijn, jeugdzorg, kinderopvang en bij justitie bekend is met de meldcode en dat slechts 36 procent van deze professionals in hun dagelijkse praktijk beschikt over een meldcode. De Inspectie voor de Gezondheidszorg concludeert op basis van onderzoek naar de signalering van kindermishandeling op de huisartsenposten in 2011 dat de systematische screening op kindermishandeling, de samenwerking met het AMK en de scholing van de verpleegkundigen die de eerste beoordeling doen per telefoon, beter moeten. Het merendeel van de huisartsenposten werkt in 2012 nog niet met een meldcode.

1 2 3 4 5

Het **deskundigenpanel** geeft dit onderdeel, net als vorig jaar, een **3**. Volgens het deskundigenpanel wordt er veel over kindermishandeling gesproken, maar daadwerkelijk grote stappen voorwaarts zijn nog niet gezet. Het spreken over kindermishandeling is vooral aan 'calamiteiten' gebonden. Van een visie op kindermishandeling en een goed gefundeerd beleid is (nog steeds) geen sprake. Wat betreft de aanpak van kindermishandeling zal het, zonder visie en een gefundeerd beleid, blijven zoals het is: achter de feiten aanlopen.

Reacties uit het werkveld

Het is een goed teken dat het beleid over kindermishandeling en seksueel misbruik volop in beweging is. Ook al wordt er op dit moment nog voornamelijk gepraat, duidelijk is wel dat het probleem in toenemende mate 'tussen de oren' van partijen komt die voorheen weinig betrokkenheid toonden. Wel is het teleurstellend om te zien dat de veiligheid van kinderen met een beperking geen prioriteit krijgt, terwijl het hier wel gaat om de grootste slachtoffergroep. Deze groep kinderen valt stelselmatig buiten de reguliere aanpak doordat zij van andere (primair op de beperking gerichte) voorzieningen gebruik maken dan het doorsnee kind in Nederland. In de praktijk betekent dit dat die kinderen die het meest kwetsbaar zijn het minst profiteren van de maatregelen die nu genomen gaan worden.

drs. Aafke Scharloo,
klinisch psycholoog op het gebied van mensen met ontwikkelingsproblemen, (seksuele) mishandeling en trauma en lid van de Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik

Dat in een land als het onze een minderjarige nog steeds niet zelf een advocaat mag kiezen als zijn of haar ouder het kind mishandelt, is niet uit te leggen. Niet aan het kind, maar ook niet aan volwassenen. De ware *black box* in het jeugdrecht. Een bijzonder curator is geen oplossing. Gun het kind een zelf gekozen raadsman of raadvrouw!

mr. Richard Korver,
advocaat bij Korver & Van Essen Advocaten

Er is dus nog veel te doen voordat de implementatie van de Wet verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling daadwerkelijk een feit is. UNICEF Nederland en Defence for Children vinden de voorlichtingscampagne die door de staatssecretaris is aangekondigd noodzakelijk, maar zijn daarnaast van mening dat het vooral belangrijk is om er op toe te zien dat de meldcode in de praktijk ook daadwerkelijk gebruikt gaat worden en dat de professionals daar voldoende toegerust voor zijn.

Diagnostiek en behandeling

Een ander punt van zorg voor UNICEF Nederland en Defence for Children is het ontbreken van een landelijke uniforme werkwijze bij de AMK's waardoor gegevens niet goed met elkaar te vergelijken zijn. In de memorie van toelichting op het conceptwetsvoorstel van de Jeugdwet wordt ook aangegeven dat de werkwijze van de nieuw te vormen Meldpunten Huiselijk Geweld en Kindermishandeling (een samenvoeging van de AMK's en de Steunpunten Huiselijk Geweld) zorgvuldig, verantwoord, kenbaar en uniform moet zijn. Dit zou een vooruitgang zijn, omdat het onaanvaardbaar is dat meldingen van kindermishandeling op dit moment niet op gelijke wijze in behandeling worden genomen.

Daarnaast dringen UNICEF Nederland en Defence for Children er bij de overheid op aan te bewerkstelligen dat alle kinderen bij wie het AMK heeft vastgesteld dat zij slachtoffer zijn van mishandeling overal in het land een zorgvuldig en multidisciplinair onderzoek kunnen krijgen en dat er vervolgens gespecialiseerde zorg voor hen beschikbaar is.

Juridische positie van slachtoffers

Begin 2013 presenteerde staatssecretaris Teeven van Veiligheid en Justitie het nieuwe slachtofferbeleid waarin de positie van slachtoffers verder wordt versterkt. In het slachtofferbeleid is vrijwel geen aandacht voor de rechtspositie van minderjarige slachtoffers. Tijdens de behandeling van de strafzaak van de verdachte in de Amsterdamse zedenzaak in maart 2012 bleek bijvoorbeeld dat de positie van slachtoffers van ernstige misdrijven die jonger zijn dan twaalf jaar tijdens de inhoudelijke behandeling van een strafzaak slechter is dan die van slachtoffers boven de twaalf jaar, omdat zij niet zelf hun spreekrecht kunnen uitoefenen, ook niet via hun wettelijke vertegenwoordiger. De rechtbank heeft het de ouders uiteindelijk toegestaan om namens hun kinderen het spreekrecht uit te oefenen, om zo in persoon te vertellen wat de impact van het misdrijf is geweest op de levens van de kinderen en de andere gezinsleden. Het is een goede ontwikkeling dat het spreekrecht voor minderjarigen die slachtoffer zijn van ernstige misdrijven in 2012 is uitgebreid. De rechtspositie van minderjarigen bij de toepassing van het tijdelijk huisverbod dient ook aandacht te krijgen. Het tijdelijk huisverbod kan worden ingezet om een dader van huiselijk geweld te dwingen het huis voor een bepaalde periode te verlaten, zodat het slachtoffer thuis kan blijven. In 2010 bleek dat het tijdelijk huisverbod nauwelijks wordt ingezet in de gevallen waarin alleen sprake is van kindermishandeling. De gemeente Rotterdam is daarom in 2011 een pilot gestart om het tijdelijk huisverbod ook in deze gevallen in te zetten. In maart 2013 berichtte de gemeente Rotterdam dat de pilot succesvol was: in de negen gevallen waarin de dader van kindermishandeling uit huis is gehaald, hield deze maatregel bij de rechter stand. UNICEF Nederland en Defence for Children merken op dat de maatstaf voor het 'slagen' van de pilot niet is of de maatregel voor de rechter standhoudt. Veel belangrijker is of het geweld is gestopt, de veiligheid van het kind gewaarborgd is en het kind en het gezin passende zorg krijgen.

Kinderrechten & kindermishandeling

In gesprek met jongeren

Defence for Children heeft gesproken met twee jonge vrouwen van 22 en 28 jaar oud die als kind zijn mishandeld.

Anne, 28 jaar, is door haar moeder lichamelijk mishandeld en verwaarloosd en vanaf haar veertiende tot haar zeventiende seksueel misbruikt door de buurman.

Anne: 'Mijn moeder was labiel en had psychische problemen, mede omdat haar omgeving hier niets mee deed, verwaarloosde zij ons. Maar toen mijn ouders gingen scheiden, begon de agressie. Ik zat toen op de middelbare school. Mijn vader, die heel zorgzaam is, mocht ik niet meer zien van mijn moeder. Dat vond ik heel erg, maar als ik dat wel deed kreeg ik erge ruzie met mijn moeder. De politie, die vaak bij ons thuis is geweest als er agressie was, bracht mij dan naar de bureaus. De politie is nooit een gesprek met mij aangegaan. Ik zou aanbevelen om bij een melding van agressie binnen een gezin met kinderen, altijd een gespecialiseerd iemand mee te sturen die met het kind gaat praten. En denk niet: "er is een probleemsituatie, het kind moet snel weg hier" en vervolgens alleen de aandacht op de volwassenen vestigen. Vergeet de kinderen niet, want zij weten echt niet wat hun overkomt. Als je als kind al een paar keer signalen hebt gegeven aan iemand en diegene doet daar niks mee, nou dan hou je op met signalen te geven. Doorvragen, dat is belangrijk voor kinderen. Als je de situatie met het kind bespreekt en vraagt: "wat gebeurt er nou?", dan maak je het kind sterker. Gewoon laten weten: "ik zie dat je het zwaar hebt". Het is belangrijk dat je als kind ziet, ook al is het heel even, dat mensen zien wat jij meemaakt. Dat is een bevestiging dat het niet klopt. Je moet kinderen eigenlijk "ontschuldigen", laten weten: "dit is niet jouw schuld". Want als kind voel je je verantwoordelijk.

Nu krijg ik traumabehandeling. Al m'n eigen risico gaat er aan, want het kost heel veel geld. Ik merk aan mijzelf dat ik er nu het meeste last van heb. Als kind overleef je het allemaal wel, de mishandeling en verkrachting, want je leert vechten. Maar daarna, zie het dan maar te redden. Dan heb je echt behandeling nodig.'

Lisa, 22 jaar, werd vanaf haar derde misbruikt door haar vader. Nadat ze uit huis geplaatst is, heeft ze aangifte tegen hem gedaan.

Lisa: 'Ik had het niet door, totaal niet gevoeld, dat ik thuis niet veilig was. Ik was de pijn gewend, het was meer een soort ritueel. Mijn mentor op de middelbare school merkte dat er meer met mij aan de hand was en heeft een vertrouwenspersoon ingeschakeld. Al in het tweede gesprek vroeg zij: "word je misbruikt?" Ik heb heel hard ontkend, wel vijf of zes keer. Ik heb heel lang gedacht dat het niet erg was wat ik meemaakte, dat het wel mee viel. Ik heb het de vertrouwenspersoon uiteindelijk verteld. Ze was gewoon eerlijk. Ik heb het eerder ook wel een keer geprobeerd te vertellen aan een familielid, via de mail. Maar daar werd niet op ingegaan. Toen ik uit huis was geplaatst, ben ik mezelf gaan automutileren. Ik was er zo gewend aan geraakt om mishandeld te worden. Ik was gewend aan de pijn en kon ook niet huilen.

Ik heb ongeveer drie jaar contact gehad met een soort van gezinsbegeleider [geen gezinsvoogd], Irene. Zij kon zich heel goed in mij verplaatsen en onze gesprekken hoefden niet altijd serieus te zijn. Ik kon met haar lachen, en ze nam de tijd voor mij. Ik kon haar 's avonds ook gewoon bellen. Als ik jarig was, kwam ze ook gewoon omdat ik jarig was. Aan haar heb ik het meest gehad.

Ik weet zeker dat ze er op de basisschool makkelijk achter hadden kunnen komen, als ze goed naar mij hadden gekeken en geluisterd. Mijn advies is: ga preventief te werk, ga in gesprek met de ouders. Maak aan hen duidelijk dat als zij agressief zijn naar hun kinderen toe, dat er met het kind helemaal niets mis is, maar dat het probleem juist bij de ouders ligt.

Ik denk ook dat je op de basisschool al moet beginnen met seksuele voorlichting. Ik denk dat je dan al moet leren dat het niet hoort dat er iemand zo aan je zit. En dat niet alleen een vriendje dat niet mag doen, maar ook je ouders niet.'

AANBEVELINGEN

De jongeren die we hebben gesproken geven aanbevelingen over wat zij graag anders willen zien:

- Wees alert op de signalen die kinderen geven en vraag door.
- Ga preventief te werk en ga in gesprek met ouders over kindermishandeling.
- Begin al op de basisschool met seksuele voorlichting.

Internationaal verdrag inzake de Rechten van het Kind

Artikel 1 Definitie van het kind
Ieder mens jonger dan achttien jaar is een kind.

Artikel 2 Non-discriminatie
Alle rechten gelden voor alle kinderen, zonder uitzonderingen. De overheid neemt maatregelen om alle rechten te realiseren en moet ervoor zorgen dat elk kind wordt beschermd tegen discriminatie.

Artikel 3 Belang van het kind
Het belang van het kind moet voorop staan bij alle maatregelen die kinderen aangaan. De overheid moet het welzijn van alle kinderen bevorderen en houdt toezicht op alle voorzieningen voor de zorg en bescherming van kinderen.

Artikel 4 Realiseren van kinderrechten
De overheid neemt alle nodige maatregelen om de rechten van kinderen te realiseren en moet via internationale samenwerking armere landen hierbij steunen.

Artikel 5 Rol van de ouders
De overheid moet de rechten, plichten en verantwoordelijkheden van ouders en voogden respecteren. De ouders en voogden moeten het kind (bege)leiden in de uitoefening van zijn of haar rechten op een manier die past bij de leeftijd en ontwikkeling van het kind.

Artikel 6 Recht op leven en ontwikkeling
Ieder kind heeft het recht op leven. De overheid waarborgt zoveel mogelijk het overleven en de ontwikkeling van het kind.

Artikel 7 Naam en nationaliteit
Het kind heeft bij de geboorte recht op een naam en een nationaliteit en om geregistreerd te worden. Het kind heeft het recht zijn of haar ouders te kennen en door hen verzorgd te worden.

Artikel 8 Identiteit
Het kind heeft het recht om zijn of haar identiteit te behouden, zoals nationaliteit, naam en familiebanden. De overheid steunt het kind om zijn of haar identiteit te herstellen als die ontnomen is.

Artikel 9 Scheiding kind en ouders
Het kind heeft het recht om bij de ouders te leven en op omgang met beide ouders als het kind van een of beide ouders gescheiden is, tenzij dit niet in zijn of haar belang is. In procedures hierover moet naar de mening van kinderen en ouders worden geluisterd.

Artikel 10 Gezinshereniging
Ieder kind heeft recht om herenigd te worden met zijn of haar ouder(s) als het kind en de ouder(s) niet in hetzelfde land wonen. Aanvragen hiervoor moet de overheid met welwillendheid, menselijkheid en spoed behandelen. Het kind dat in een ander land dan zijn of haar ouder(s) verblijft, heeft recht op rechtstreeks en regelmatig contact met die ouder(s).

Artikel 11 Kinderontvoering
Het kind heeft recht op bescherming tegen kinderonvoering naar het buitenland door een ouder. De overheid neemt ook maatregelen om ervoor te zorgen dat het kind kan terugkeren vanuit het buitenland als het ontvoerd is.

Artikel 12 Participatie en hoorrecht
Het kind heeft het recht om zijn of haar mening te geven over alle zaken die het kind aangaan. De overheid zorgt ervoor dat het kind die mening kan uiten en dat er naar hem of haar wordt geluisterd. Dit geldt ook voor gerechtelijke en bestuurlijke procedures.

Artikel 13 Vrijheid van meningsuiting

Het kind heeft recht op vrijheid van meningsuiting, dit omvat ook de vrijheid inlichtingen en denkbeelden te verzamelen, te ontvangen en te verspreiden. Daarbij moet rekening gehouden worden met de rechten van anderen.

Artikel 14 Vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst

Het kind heeft recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst en de vrijheid deze te uiten. De overheid respecteert de rechten en plichten van ouders en voogden om het kind te (bege)leiden bij de uitoefening van dit recht op een manier die past bij zijn of haar leeftijd en ontwikkeling.

Artikel 15 Vrijheid van vereniging

Het kind heeft het recht om met anderen vreedzaam samen te komen, lid te zijn of te worden van een vereniging en een vereniging op te richten.

Artikel 16 Privacy

Ieder kind heeft recht op privacy. De overheid beschermt het kind tegen inmenging in zijn of haar privé- en gezinsleven, huis of post en respecteert zijn of haar eer en goede naam.

Artikel 17 Recht op informatie

Het kind heeft recht op toegang tot informatie en materialen van verschillende bronnen en in het bijzonder op informatie en materialen die zijn of haar welzijn en gezondheid bevorderen. De overheid stimuleert de productie en verspreiding hiervan en zorgt ervoor dat het kind beschermd wordt tegen informatie die schadelijk is.

Artikel 18 Verantwoordelijkheden van ouders

Beide ouders zijn verantwoordelijk voor de opvoeding van hun kinderen. Het belang van het kind staat hierbij voorop. De overheid respecteert de eerste verantwoordelijkheid van ouders en voogden, geeft hen ondersteuning en creëert voorzieningen voor de zorg van kinderen, ook voor kinderopvang als de ouders werken.

Artikel 19 Bescherming tegen kindermishandeling

Het kind heeft recht op bescherming tegen alle vormen van lichamelijke en geestelijke mishandeling en verwaarlozing zowel in het gezin als daarbuiten. De overheid neemt maatregelen ter preventie en signalering hiervan en zorgt voor opvang en behandeling.

Artikel 20 Kinderen zonder ouderlijke zorg

Een kind dat tijdelijk of blijvend niet in het eigen gezin kan opgroeien heeft recht op bijzondere bescherming. De overheid zorgt voor alternatieve opvang, zoals een pleeggezin of indien nodig een kindertehuis.

Artikel 21 Adoptie

Het belang van het kind moet voorop staan bij adoptie. Als er voor het kind geen oplossing mogelijk is in het eigen land, is internationale adoptie toegestaan. De overheid houdt toezicht op de adoptieprocedures en bestrijdt commerciële praktijken.

Artikel 22 Vluchtelingen

Een kind dat asiel zoekt of erkend is als vluchteling, heeft recht op bijzondere bescherming en bijstand ongeacht of hij of zij alleenstaand of bij zijn ouders is. De overheid moet proberen de ouders of andere familieleden van alleenstaande gevluchte kinderen op te sporen. Als dat niet lukt, heeft het kind recht op dezelfde bescherming als elk ander kind zonder ouderlijke zorg.

Artikel 23 Kinderen met een handicap

Een kind dat geestelijk of lichamelijk gehandicapt is, heeft recht op bijzondere zorg. De overheid waarborgt het recht van het gehandicapte kind op een waardig en zo zelfstandig mogelijk leven waarbij het kind actief kan deelnemen aan de maatschappij en zorgt voor bijstand om de toegang tot onder meer onderwijs, recreatie en gezondheidszorg te verzekeren.

Artikel 24 **Gezondheidszorg**

Het kind heeft recht op de best mogelijke gezondheid en op gezondheidszorgvoorzieningen. De overheid waarborgt dat geen enkel kind de toegang tot deze voorzieningen wordt onthouden. Extra aandacht is er voor de vermindering van baby- en kindersterfte, eerstelijnsgezondheidszorg, voldoende voedsel en schoon drinkwater, zorg voor moeders voor en na de bevalling en voor voorlichting over gezondheid, voeding, borstvoeding en hygiëne. De overheid zorgt ervoor dat traditionele gewoontes die schadelijk zijn voor de gezondheid van kinderen, worden afgeschaft.

Artikel 25 **Uithuisplaatsing**

Een kind dat uit huis is geplaatst voor zorg, bescherming of behandeling van zijn of haar geestelijke of lichamelijke gezondheid, heeft recht op een regelmatige evaluatie van zijn of haar behandeling en of de uithuisplaatsing nog nodig is.

Artikel 26 **Sociale zekerheid**

Ieder kind heeft recht op voorzieningen voor sociale zekerheid.

Voorbehoud: Nederland geeft kinderen geen eigen aanspraak op sociale zekerheid maar regelt dit via de ouders.

Artikel 27 **Levensstandaard**

Ieder kind heeft recht op een levensstandaard die voldoende is voor zijn of haar lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke en maatschappelijke ontwikkeling. Ouders zijn primair verantwoordelijk voor de levensomstandigheden van het kind maar de overheid moet hen hierbij helpen met bijstand en ondersteuning zodat het kind op z'n minst voldoende eten en kleding en adequate huisvesting heeft.

Artikel 28 **Onderwijs**

Het kind heeft recht op onderwijs. Basisonderwijs is voor ieder kind gratis en verplicht. De overheid zorgt ervoor dat het voortgezet- en beroepsonderwijs toegankelijk is voor ieder kind, in overeenstemming met zijn of haar leerniveau. De overheid pakt vroegtijdig schooluitval aan. De handhaving van de discipline op school moet de menselijke waardigheid en kinderrechten respecteren. Internationale samenwerking is nodig om analfabetisme te voorkomen.

Artikel 29 **Onderwijsdoelstellingen**

Het kind heeft recht op onderwijs dat is gericht op: de ontplooiing van het kind; respect voor mensenrechten en voor de eigen culturele identiteit, de waarden van het eigen land en van andere landen; vrede en verdraagzaamheid; gelijkheid tussen geslachten; vriendschap tussen alle volken en groepen en eerbied voor het milieu. Iedereen is vrij om een school naar eigen inzicht op te richten met inachtneming van deze beginselen en de door de overheid vastgestelde minimumnormen voor alle scholen.

Artikel 30 **Kinderen uit minderheidsgroepen**

Een kind uit een etnische, religieuze of linguïstische minderheidsgroep heeft het recht om zijn of haar eigen cultuur te beleven, godsdienst te belijden of taal te gebruiken.

Artikel 31 **Recreatie**

Het kind heeft recht op rust en vrije tijd, om te spelen en op recreatie, en om deel te nemen aan kunst en cultuur. De overheid zorgt ervoor dat ieder kind gelijke kansen heeft om dit recht te realiseren en bevordert recreatieve, artistieke en culturele voorzieningen voor kinderen.

Artikel 32 **Bescherming tegen kinderarbeid**

Het kind heeft recht op bescherming tegen economische uitbuiting en tegen werk dat gevaarlijk en schadelijk is voor zijn of haar gezondheid en ontwikkeling of de opvoeding hindert. De overheid moet een minimumleeftijd voor arbeid en aangepaste werktijden en arbeidsvoorwaarden vaststellen.

Artikel 33 **Bescherming tegen drugs**

Het kind heeft recht op bescherming tegen drugsgebruik. De overheid moet maatregelen nemen zodat kinderen niet ingezet worden bij het maken of in de handel van drugs.

Artikel 34 **Seksueel misbruik**

Het kind heeft recht op bescherming tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik. De overheid moet maatregelen nemen om kinderprostitutie en kinderpornografie te voorkomen.

Artikel 35 Handel in kinderen

Het kind heeft recht op bescherming tegen ontvoering en mensenhandel. De overheid onderneemt actie om te voorkomen dat kinderen worden ontvoerd, verkocht of verhandeld.

Artikel 36 Andere vormen van uitbuiting

Het kind heeft recht op bescherming tegen alle andere vormen van uitbuiting die schadelijk zijn voor enig aspect van het welzijn van het kind.

Artikel 37 Kinderen in detentie

Marteling en andere vormen van wrede, onmenselijke of onterende behandeling of bestraffing van het kind zijn verboden. Kinderen mogen niet veroordeeld worden tot de doodstraf of tot levenslange gevangenisstraf. Opsluiting van een kind mag alleen als uiterste maatregel en dan zo kort mogelijk. Als een kind wordt opgesloten, moet de rechter zo snel mogelijk beslissen of dat mag. Het kind heeft daarbij recht op juridische steun. Kinderen mogen niet samen met volwassenen opgesloten worden. Alle kinderen in detentie hebben recht op een menswaardige behandeling en op contact met hun familie.

Voorbehoud: in Nederland kan op kinderen vanaf zestien jaar het volwassenenstrafrecht worden toegepast.

Artikel 38 Kinderen in oorlogssituaties

Een kind in een oorlogssituatie heeft recht op extra bescherming en zorg. De overheid waarborgt dat kinderen jonger dan vijftien jaar niet voor militaire dienst worden opgeroepen.

Artikel 39 Bijzondere zorg voor slachtoffers

Een kind dat slachtoffer is van oorlogsgeweld of van uitbuiting, misbruik, foltering of een andere wrede, onmenselijke of onterende behandeling of bestraffing heeft recht op bijzondere zorg – in een omgeving die goed is voor het zelfrespect, de gezondheid en de waardigheid van het kind – om te herstellen en te herintegreren in de samenleving.

Artikel 40 Jeugdstrafrecht

Ieder kind dat verdacht, vervolgd of veroordeeld wordt voor een strafbaar feit heeft recht op een pedagogische behandeling die geen afbreuk doet aan de eigenwaarde en de menselijke waardigheid van het kind, die rekening houdt met de leeftijd van het kind en die de herintegratie en de opbouwende rol van het kind in de samenleving bevordert. Ieder kind heeft recht op een eerlijk proces en op juridische bijstand. De overheid houdt kinderen zoveel mogelijk buiten strafrechtelijke procedures.

Voorbehoud: in Nederland krijgt een kind bij lichte overtredingen soms geen juridische bijstand.

Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind

Artikel 1 **Verbod op de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie**

De verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie is verboden.

Artikel 2 **Toepassingsgebied**

- Verkoop van kinderen is iedere handeling of transactie waarbij een kind wordt overgedragen door een persoon of groep personen aan een andere persoon of groep personen tegen betaling of een andere vorm van vergoeding.
- Kinderprostitutie is het gebruik van een kind bij seksuele handelingen tegen betaling of een andere vorm van vergoeding.
- Kinderpornografie is elke afbeelding, op welke wijze dan ook, van een kind dat betrokken is bij, werkelijke of gesimuleerde, expliciete seksuele gedragingen of elke afbeelding van het geslachtsorgaan van een kind voor primair seksuele doeleinden.

Artikel 3 **Definitie van de verkoop van kinderen**

De overheid zorgt er voor dat verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie strafbaar is en dat personen of rechtspersonen die zich daar schuldig aan maken strafrechtelijk vervolgd worden. De overheid zorgt voor waarborgen in adoptieprocedures.

Artikel 4 **Rechtsmacht**

De overheid regelt de rechtsmacht als de strafbare feiten gepleegd worden in Nederland of als de vermoedelijke dader Nederlander is, in Nederland woont of als het slachtoffer Nederlands is.

Artikel 5 **Uitleveringsdelicten**

Een land kan een ander land verzoeken tot uitlevering van een persoon die verdacht wordt van de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en/of kinderpornografie. Dit kan op grond van een uitleveringsverdrag tussen beide landen, maar ook op basis van dit Facultatief Protocol.

Artikel 6 **Bijstand verlenen en wederzijdse rechtshulp**

Landen die partij zijn bij dit Facultatief Protocol ondersteunen elkaar zo veel mogelijk bij onderzoek naar de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en/of kinderpornografie, de straf- en uitleveringsprocedure en het verzamelen van bewijsmateriaal.

Artikel 7 **Beslaglegging**

De overheid zorgt voor maatregelen om beslag te kunnen leggen op documenten, en andere hulpmiddelen die gebruikt worden bij de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en/of kinderpornografie en op de opbrengsten hiervan. De overheid zorgt ook voor maatregelen om panden die gebruikt zijn voor het plegen van deze strafbare feiten tijdelijk of definitief te sluiten.

Artikel 8 **Bescherming van de rechten en belangen van het slachtoffer in de strafrechtelijke procedure**

lid 1 **Passende maatregelen ter bescherming van minderjarige slachtoffers**

De overheid dient de rechten en belangen van kinderen die het slachtoffer zijn van verkoop, prostitutie en/of pornografie te beschermen door:

- de kwetsbaarheid en speciale behoeften van minderjarige slachtoffers en getuigen te erkennen;
- te zorgen voor speciale procedures voor minderjarige slachtoffers;
- minderjarige slachtoffers te informeren over hun rechten en hun rol in de strafrechtelijke procedure;
- in overeenstemming met de procesregels in het nationale recht, rekening te houden met de opvattingen, behoeften, zorgen en belangen van minderjarige slachtoffers;

- ondersteuning te bieden aan minderjarige slachtoffers gedurende de gehele strafrechtelijke procedure;
- de identiteit en persoonlijke levenssfeer van minderjarige slachtoffers te beschermen;
- te zorgen voor bescherming van minderjarige slachtoffers en hun familie tegen intimidatie en represailles;
- te voorkomen dat de uitvoering van rechterlijke uitspraken over toekenning van schadeloosstelling onnodige vertraging oploopt.

lid 2 Leeftijd slachtoffer

Onzekerheid over de leeftijd van het slachtoffer mag geen beletsel vormen voor het instellen van een (strafrechtelijk) onderzoek.

lid 3 Belang van het kind

In de strafrechtelijke procedure vormen de belangen van het minderjarige slachtoffer de eerste overweging.

lid 4 Deskundigheid beroepskrachten

De overheid zorgt dat personen die werken met minderjarige slachtoffers passende scholing krijgen op het gebied van recht en psychologie.

lid 5 Bescherming van bij de hulpverlening betrokken personen en organisaties

De overheid zorgt, waar nodig, voor de bescherming van de veiligheid en integriteit van personen of organisaties die betrokken zijn bij de preventie, bescherming van en/of hulpverlening aan slachtoffers.

lid 6 Eerlijk en onpartijdig proces

Geen enkele bepaling in dit artikel wordt zodanig uitgelegd dat deze schadelijk of onverenigbaar is met de rechten van de verdachte op een eerlijk en onpartijdig proces.

Artikel 9 Preventie, opvang en hulpverlening

lid 1 Preventie

De overheid zorgt voor maatregelen en programma's ter preventie van de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en/of kinderpornografie.

lid 2 Publieksvoorlichting

De overheid informeert de samenleving over preventieve maatregelen en over de schadelijke gevolgen van verkoop van kinderen, prostitutie en kinderpornografie voor minderjarigen. In de publieksvoorlichting en het onderwijs hierover worden minderjarigen en minderjarige slachtoffers betrokken.

lid 3 Herstel en reïntegratie van minderjarige slachtoffers

De overheid waarborgt dat minderjarige slachtoffers alle passende ondersteuning krijgen, waaronder ondersteuning bij volledige reïntegratie in de samenleving en lichamelijk en psychisch herstel.

lid 4 Schadeloosstelling

De overheid waarborgt dat minderjarige slachtoffers toegang hebben tot schadeloosstellingsprocedures.

lid 5 Verbod op promotie verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie

De overheid zorgt voor een verbod op het vervaardigen en verspreiden van materiaal ter promotie van de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie.

Artikel 10 Internationale samenwerking

Alle landen die partij zijn bij dit Facultatief Protocol werken samen om de verkoop van kinderen, kinderprostitutie, kinderpornografie en kinderseksuïerisme te voorkomen, op te sporen, te onderzoeken, te vervolgen en te bestraffen, een multisectorale en gecoördineerde aanpak te bevorderen en minderjarige slachtoffers bij te staan bij hun herstel en reïntegratie. De landen werken ook intensief samen en ondersteunen elkaar om de oorzaken van de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en/of kinderpornografie, zoals armoede en onderontwikkeling aan te pakken.

**Het Jaarbericht Kinderrechten is een gezamenlijke uitgave van
UNICEF Nederland en Defence for Children.**

© juli 2013

Teksten

Uitbuiting: Iara de Witte MA

Migratie: mr. drs. Carla van Os

Jeugdstrafrecht: mr. Maartje Berger

Jeugdzorg: mr. Coby van der Kooi

Kindermishandeling: mr. Coby van der Kooi

Gesprekken met jongeren: mr. Joyce Brummelman, mr. Manon Eijgenraam, Sharise Eski, Marigelis Koek,
mr. drs. Carla van Os & Iara de Witte MA

Samenvatting verdragsteksten: drs. Mirjam Blaak, mr. dr. Sharon Detrick,
mr. Manon Eijgenraam & mr. drs. Carla van Os

Inleiding: mr. Manon Eijgenraam, drs. Majorie Kaandorp & mr. Aysel Sabahoglu

Eindcorrectie: drs. Mirjam Blaak, mr. Aysel Sabahoglu & drs. Jolien Verweij

Eindredactie: mr. Manon Eijgenraam & drs. Majorie Kaandorp

Foto's

UNICEF Nederland / Guus Schoonewille

De kinderen die zijn afgebeeld in dit Jaarbericht Kinderrechten 2013 hebben daarvoor toestemming
gegeven. De geportretteerde kinderen zijn niet de kinderen waar dit Jaarbericht over gaat.

Vormgeving

Studio Tint

Druk

Stenco

Oplage

1.000

Gratis exemplaren zijn te downloaden van:
www.defenceforchildren.nl en www.unicef.nl

UNICEF Nederland

Postbus 67

2270 AB Voorburg

www.unicef.nl

Defence for Children

Postbus 11103

2301 EC Leiden

www.defenceforchildren.nl

www.ecpat.nl

www.kinderrechten.nl

UNICEF Nederland
Postbus 67
2270 AB Voorburg
www.unicef.nl

Defence for Children
Postbus 11103
2301 EC Leiden
www.defenceforchildren.nl
www.ecpat.nl
www.kinderrechten.nl